

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Министерство образования Республики Тыва

Администрация МР "Кызылский район"

МБОУ СОШ №1 пгт Каа-Хем

РАССМОТРЕНО

Руководитель МО

Ондар / Ондар МС/

Протокол №1

от «29» августа 2024г.

СОГЛАСОВАНО

Заместитель директора по

НМР

Ооржак / Ооржак А.А./

« 30 » августа 2024г.

УТВЕРЖДЕНО

Директором школы

Приказ № 68/2 – ОД
от « 30 » августа 2024г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

учебного предмета «Тыва чогаал»
для обучающихся 5-9 классов

Каа-Хем 2024

ТАЙЫЛБЫР СӨС

Төрээн чогаал эртеминиң өөрөдилге-методиктиг комплекзинге хамааржыр ажилчын программа «Кол ниити өөрөдилгениң 5–9 класстарыңа «Төрээн (тыва) чогаал» эртеминиң чижек өөрөдилге программасыңа» (улаштыр–Программа) даянып, 5-7 класстарның «Төрээн чогаал», 8-9 класстарның «Тыва чогаал» өөрөдилгеном нарынга дүүштүр кылдыңган.

Өөрөдилгениң Федералдыг күрүне стандартызының (улаштыр–ӨФКС) «Родной язык и родная литература» деп өөрөдилге кезээнде киирген «Төрээн чогаал» эртемин шигээткениниң түңнелдерин кичээнге алган. Программада Россия Федерациязының хамаатызының мөзү-шынар сайзыралыңа болгашки жизидилгезинге хамаарышкан Концепциясында айыттынган чүүлдерни болгаш Тыва Республиканың регионалдыг, этнокультурлуг онзагайларын, ол ышкаш Россия чоннарының хамааты ниитилелинге хамаарышкан эп-сеткил каттыштырылгасы, культуралар аразында чөптүг харылзаа тургузар сорулгаларының бүгү байдалдарын барымдаага ап, өөрөнип көргөн.

Чижек Программаның кол таваа кылдыр дараазында хоойлу, доктаал, саавырларалдыңган:

- Конституция Российской Федерации (с изменениями на 01.07.2020г.) ст. 26;
- Федеральный закон от 29 декабря 2012г. №273-ФЗ «Об образовании в Российской Федерации»;
- Федеральный закон от 03.08.2018г. №317-ФЗ «О внесении изменений в статьи 1 и 14 Федерального закона «Об образовании в Российской Федерации»;
- Приказ Министерства образования и науки РФ от 17 декабря 2010г. №1897 «Об утверждении федерального государственного

Образовательного стандарта основного общего образования»(в редакции Приказа Минобрнауки России от 31 декабря 2015г. №1577);

–Конституция Республики Тыва (с изменениями на 12.04.2019г.)ст.5,24;

– Закон ВХ-I« О языках вР еспублике Тыва» от 31.12.2003г. №462 (с изменениями на 12.04.2019г.);

– Закон Республики Тыва от21.06.2014г. №2562 ВХ-1«Об образовании в Республике Тыва»(с изменениями на02.06.2019г.).

ТӨРЭЭН (ТЫВА) ЛИТЕРАТУРА ЭРТЕМИНИҢ НИИТИ ХАРАКТЕРИСТИКАЗЫ

Төрээн(тывачогаал)эртеми–ТываРеспубликаның школаларының өөредилге планында кирип турар кол эртемнерниң бирээзи.Уругларның делегей көрүүшкүнүн делгемчидеринге,хамааты туружун тодарадырынга, угаан-бодалын,иштикисагыш-сеткилин хевирлээринге УК эртемниң салдары улуг.

Россия Федерациязында өөредилге адырында «2100 чылдың школазы» төлевилелдиң чугула угланышкыннарының бирээзи уругларны амыдыралга белеткеп кары бооптурар. Школага шиңгээткен билиин амыдыралга чөптүг ажыглап, ниитилелге бодун таарымчалыг алдынып база шынужур-уткалыг чурттап билир кижини белеткээринге эртем бүрүзү аразында харылзаалыг, өөредилге болгаш кижизидилге ужур-уткалыг.

Чогаал эртеми–амыдыралдың көрүнчүү,ындыг болганда,төрээн (тыва)чогаал эртеминөөредириниң сорулгалары, оларны боттандырарының ажылдары тыва чогаал эртемин амыдырал-биле холбаалыг, Россия чоннарының болгаш даштыкы чогаалчыларның чогаалдары-биле деңнелгелиг ханы сайгарып билир, бүгү талалыг сайзыраңгай,бедик культуралыг, чараш мөзү-бүдүштүг, чогаадыкчыарга-шинектиг кижини хевирлээринче угланган.

Тыва чогаал кичээлдериниң өзээн национал литератураның алдын фондузунда кирген чогаалдар тургузуптурар.

Чеченчогаалкижиниңсагыш-сеткилиниңхөйянзыталаларынэскерип шинчилээринге,амыдыралдыүнелээринге,долгандыртуруарбойдуска хумагалыг,мөзү-бүдүжүчарашболурунгаөөредираргалыгбазауран чүүлдүнөске-даахевирлеридег,уругларныңэстетиктигкөрүжүделгем болурун быжыглаар өөредиглиг болгаш кижизидикчи салдарлыг. Уругларныңделегейкөрүүшкүнүнделгемчидип,эстетиктигнегелделерин хандырып,хамаатытуружунхевирлевишаан,бодунгаболгашниитилел долгандырхүрээлелгечөптүгхамаарылгалыг,ханыугаапбоданып амыдыраарын чогаалкижизидер.

Чеченчогаал-билехарылзауругларныңугаап-боданырарга-шинээн сайзырадыр.Чогаалчыныңделегейи,ооңчогаалбижиираян-хөөнү-биле чоок таныштырар органы уругларга бербишаан, чогаал чоннуң амыдыралындан,улустунаасчогаалындан,орусболгашделегейниң классиктиглитературазынданүндезининаптурарынбашкыбилиндирер. Бодундолгандыртуруарчүүлбүрүзүнүнелепчурттаарынсүмелээнкандыг- даачогаалуругнуңбилиинделгемчидер,делегей-билехарылзаанытудуп өөренирингечаңчыктырар.Укхарылзааларуругларны орусболгаш делегей литературазының шылгараңгай чогаалдары-биле чоок таныштырарынга,тывачогаалдыкожа-хелбээчоннарныңчогаалдары-биле деңнеп,чоок болгашылгалдыгталаларын тодарадыпөөрениринге чаңчыктырар.

Амыдыралдычүглесеткил-хөлзээшкиннигхүлээпэвес,аянзы-бүрү талаларынданмедерелдии-билесайгарыпчаңчыгарынуругларгаөөредирит- төрээнчогаалэртеминиңсорулгазы,ынчангашчогаалдытөөгү,бойдус, философия,психология,педагогика,уранчурулгаболгашөске-даа эртемнер- билехолбаштырып,сайгарыпшингээттиреридыкачугула. Ынчангашчогаалэртемин«кижидугайындаэртем»,«амыдыралдыңному», «уран-чечен шинчилел»деп адап турары анаа эвес.

Өөредилгениң «Филология» кезээнде «төрээн (тыва) чогаал» болгаш «төрээн (тыва) дыл» эртемнери аразындасырый холбаалыг, укэртемни өөрөнгениң түңнелинде төрээндылынгаынаа, хумагалы, тыва чогаалды, Тываның төөгүзүн, алдарлыг кижилерин билирарга-шинээ тодараттынар. Тыва чуртунуң ёзулуг хамаатыларын хевирлээр өөредилге болгаш кижизидилге айтырыглары ий эртемни Тываның төөгүзү, географтыг девискээри дугайында болгаш өске-даа эртемнерни сырый холбаштырып өөрөткенинден боттаныр. Уругларнычаас болгаш бижимел чугаазын байыдары, кандыг-даа байдалдарга дүүштүр чугаа культуразын сагып билири, харылза жылганыңдын, чогумчалыг талаларына жыглап шыдаар арга, мергежилдерни шингээттирери чогаал болгаш дыл кичээлдериниң чергелешке күндезин сорулгалары болуп турар. Ындыг болганындан чогаалдылының уран-чечен аргаларын ханы сайгартып өөрөдир а жылдар сөс бүрүзүнүң онзагайын эскерер, лексиктиг уткараларына дүүштүр аас болгаш бижимел чугаага төрээндылының чаражынилередип билиринге, чөптүга жыглаарына, лингвистиктиг ханы сайгарылгалыг а жылдарныкылып өөрөниринге, боданырына уругларнычаңчыктырар, кижизидер.

5-кикласстан эгеллепуруглар мурнунда кикласка өөрөнгөн билиглерин уламбы жыглап, улаштыр колни ити өөредилгениң негелделеринге дүүшкен литературатеориялыг терминер-билетаны жар, чечен чогаалдындылының чурумалдыгаргаларының чогаалгасалдарлыгынилередип, найырал, төөгү, бойдускамгалалы болгаш өске-даа темаларга бижиттинген чогаалдар-билетаны жылгазынуламчылап, сайгарып өөрөнир.

–класскаазыбот-тускайлаңномчаанчогаалдарынгахамаа-рыштыр шүгүмчүлелдигчүүлдерни, үнелелдернибодунундеңнели-билеугаап-бодап, шынчугаалап, бижип өөренирингечаңчыктыраражылдар;

–чогаалдачуруттунган амыдыралдыбүгүталазынданөөренип көрүп, чогаалмаадырларынга, хөделиишкиннерингехамаарыштырбодунун хамаарылгазын, туружун илередипөөрениринхевирлээр ажылдар;

–аасболгашбижимелажылдаргабодалынчогаалсөзүглели-биле бадыткап, тодаилередип өөредиринге угланган ажылдар;

–бижимелчугааныңхевирлерин(тоожуушкун–бердингенчижекке дүүштүрсөзүглелдигтургузары; угаап-сайгарары–айты-рыгларгабижимел харыыбээри; тодарадыпбижири–маадырныңха-рактеристиказын тургузары) күүседипөөрениринче угланганажылдар;

–бодунункөрүжү-билесөзүглелчогаадыпшыдаарбазачуруктарга даянып, чогаадыкчыарга, мергежилдисайзырадыр ажылдар;

–өскечоннарныңёзу-чаңчылдарынсонуургаар, кижилер-билеэптиг-чөптүгхарылзажылганыкижизидеринчеугланганажылдар;

– кандыг-даа чогаалдарны номчуп, амыдыралчы билиглерни шингээдип ап, хостуг үезиншынажыглап өөредиражылдар;

– чечен чогаал – чогаалчының (авторнун) делегейи, ооң амыдыралдыномчукчугатаныштырарыныңхуукөрүжүдээрзинуругларга таныштырары, угаан-медерелингебыжыглааражылдар;

– номчаанчүүлүнсайгарылгалыгхүлээпапкөрүп, бодунуу-биле тайылбырлап билирингечаңчыктырар ажылдар;

– чеченчогаалдымедерелдиг, утказынханыбилипномчууру ажыктыг, өөредиглиг, кижизидилгелигдээрзинбилиндирип, бот-тускайлаң номномчуурунгахереглелинхандырып, чаачогаалдарнысонуургап номчуурунга кижизидер ажылдар;

– тыва дылынга, ёзу-чаңчылдарынга хумагалыг болурун кижизидер ажылдар;

– чогаалдарга болгаш уран чүүл дүңөскө хөвирлеринге даянып, кижизигаажы-чаңга, хамаатыбот-медерелибедик, төрөөн чуртунгашынчы чорукка кижизидера жылдар;

– өөреникчилерниң аас болгаш бижимел чугаазын сайзырадыр ажил-чорудулга.

–

ТӨРЭЭН (ТЫВА) ЛИТЕРАТУРА ЭРТЕМИНИҢ ӨӨРЕДИЛГЕ ПЛАНЫНДА ТУРУЖУ

Россия Федерациязының өөрөдилгечерлеринге чогаал эртеминалбан өөрөдир сүмөзугаар өөрөдилгениң Федералдыг базистиг планында колниити болгаш ортумак (долу) өөрөдилгеге төрөөн (тыва) чогаал эртемин шигээдир 4 дугаар вариантыны боттандырырынче угуландырган турган¹. Ук вариантёзугаар төрөөн (тыва) чогаалды өөрөдириниң хуваалдазын 5–9 класстарга тус-тузунда 102 шакка үлелгелиг берген.

Россия Федерациязының өөрөдилге яамызының *доктаалдары болгаш дужаалдары* база Россия Федерациязының өөрөдилгечерлеринге чижек өөрөдилге планнарынга, Тыва Республиканың өөрөдилге болгаш эртеми яамызының колниити болгаш ортумак (долу) өөрөдилгеге төрөөн (тыва) чогаал эртемин шигээдиринге шактар үлелгезинге чаңгыс эвес өскерилгелер тургулай бээрин болгаш ажилчын программаның тургузукчуларынга ортумак байдалды тургузарын чугулагаап, бердинген Программада төрөөн (тыва) чогаал эртеми өөрөдиринге 68 шакты чижеглей кылган.

¹2021–2022 өөрөдилгечылында Тыва Республиканың өөрөдилгечерлеринге өөрөдилге планнарын тургузары-биле ажилдап кылдырган методиктиг сүмелер (ТР-ниң өөрөдилге яамызының дужаалы №829-д, июнь 30, 2021 ч.). Тус-тус өөрөдилге организацияларынга ажилчын программаның тургузукчуларышколазының угуланышкыннарынга адүүштүр шактарны таарыштыр салып алыргалыг.

ТӨРЭЭН (ТЫВА)ЛИТЕРАТУРАЭРТЕМИНИЦ УЖУР-УТКАЛЫГ КЕЗЭЭ

5КЛАСС

Улустуңаас чогаалы

Тоолдар. Диригамытаннар дугайында тоолдар: «Чеди иелиг Чес-Мыйыс», «Кускун биле үгү».

Хуулгаазын тоолдар: «Тос оолдуг Доктагана кадай».

Анаатоолдар: «Чаңгы сойаъттыг ушалышкы», «Балыкчы Багай-оол».

Фольклор. Үлегер домактар болгаш чечен сөстөр. Тывызык.

Авторлуг тоолдар.

Кудажы К-Э. К. «Кым эңажыктыгыл?».

Сюрюн-оол С. С. «Карактар дугайында маргылдаа».

Чулдум Ч. М. «Тарааның тывылганы».

Эргеп М. С. «Хек чүге ыраажы болганыл?», «Чартык арбай».

Тыва проза

Куулар Н. Ш. Тоожу «Танаа-Херелдин чуртунда» (шилиттинген эгелер).

Кужугет М. А. Чеченчугаа «Азыранчып чораш...».

Саган-оол О. К. Чеченчугаа «Эжишкилер».

Сарыг-оол С. А. «Эдерамытаннар» (тоожудан эге).

Сувакпит О. О. Чеченчугаа «Аът чарыжы».

Суван Ш. М. Тоожу «Хүн-Херелденаалчылар», чеченчугаа «Кара-Баштыг».

Сюрюн-оол С. С. Чечен чугаа «Ус-кушкаш».

Өлчей-оол М. К. «Тергелигаът» («Хөөрээрниң чугаалары» деп номдан).

Чадамба Л. Б. Тоожу «Аян-чорук» (шилиттинген эгелер).

Эргеп М. С. Тоожу «Өдүгенде чайлаг» (шилиттинген эгелер).

Тыва поэзия

Иргит Л. Х. Басня «Теве».

Кюнзегеш Ю. Ш. Шүлүк «Сиген шөлүнге», «Эзимнерниңыры».

Лудуп Р. Д. Шүлүк «Таваар, маажым бадыпкелгеш...».

Пюрбю С. Б. Шүлүк «Ынак Тывам».

Серен С. С. Басня «Ном биле Портфель».

Сарыг-оол С. А. Шүлүк «Ном», «Маадыр Чүргүй-оол».

Сувакпит О. О. Шүлүк «Россияга алдар», «Кечил-оолдун солдаттары»; басня «Арзылаң биле Пар».

Үержаа А. (А. Ү.Күжүгет). Шүлүк
«Иедылым». **Тыва драматургия**
Донгак Э. Л. Шии«Буянныг амытаннар».
Россия чоннарының литературазы. Делегей литературазы.
ЛеонардодаВинчи.Притчалар.«Итпиктерболгашоларның
оолдары», «Пеликан».
Муса Джалиль.Шүлүк «Укчугаштар».
СангиВ.М.Тулаагаужуражыышкын(«Баштайгыолча»/“Время добычи”
депномдан).
Литературатеориязы
Деңнелге.Улустуңаасчогаалы.Тоолдар.Эпитет.Үлегердомактар
болгаш чечен сөстөр. Тывызыктар. Пейзаж. Авторлуг тоолдар.
Диригжидилге.Басня.
Шээжилээр чогаалдар
КюнзегешЮ.Ш.«Сигеншөлүнде».Сарыг-оолС.А.«Ном». Сувакпит О.
О. Басня «Арзыланбилепар», шүлүк «Россияга алдар». Үержаа А. Шүлүк
«Иедылым».

БКЛАСС

Улустуңаас чогаалы

Мифтер болгаштоолчургу чугаалар.

«Ай, хүн»,«Үгерканчапдээржеүнебергенил?»,«Кижиканчапэң-не
күштүгамытанболганыл?»,«Чеди-Хаансылдыс»,«Күскениңчылга киргени»,
«Үттүг-Хая дугайында тоолчургу чугаа», «Хайыракан
дагларының дугайында», «Теве-Адар».

Төөгүчугаалар.«Амыр-Санаадугайындатөөгүчугаа»,«Кыры
сөөгү»,«ХөөмейлээрБүдүкпен».

Улустуң ырлары. «Кадарчы», «Ала караан дешкен болза»,
«Межегей», «Самагалдай», «Хандагайты», «Очаландан кедилерин»,
«Тооруктугдолгайтандым»,«Өдүген-Тайга»,«Чашпы-Хем».«Алдыбаштыг
Кара-Дагны», «Дөге-Баары».

Улустуң ырлары. Кожамыктар.

Алгыш-йөрээлдер. Хам алгыштары.

*Авторлуг тоолдар.*Сарыг-оол С. А. «Агар-Сандан ыяш».

Тыва проза

ДуюнгарМ. М. Чечен чугаа«Хлеб».

Сарыг-оолС. А. Чечен чугаа «Ол-ла Маскажык».

Сувакпит О.Ө.Чечен чугаа «Буянның сергези».

Суван Ш. М. Чеченчугаа «Кижиге-Бүрүс», «Азыранды».

Тока С. К. Роман «Араттың сөзү» (шилиттинген эгелер).

Ойдан-оол Х. М. Тоожу«Эзир»(шилиттинген эгелер).

Тыва поэзия

Даржай А. А.Шүлүк «Өгге йөрээл».

Доржум. Б.Шүлүк«Экии, Тывам!».

Козлова С. В. Шүлүк «Аъттыг-шеригжи кыс».

КудажыК-Э. К. Басня «Маргылдаа». Молдурга

С. Б.Шүлүк «Амытаннарчылы». Сарыг-оолС.

А. Шүлүк «Күс».

Сүрүң-оол С.С. «Аът билеоор».

Тыва драматургия

Көк-оол В. Ш. Шии«Чаргы».

Танова Е. Т. Шии«Илбилиг согун».

Россия чоннарының литературазы. Делегей литературазы.

Братья Гримм. Тоол «Ак чылан».

Бурятулустун аас чогаалы.Алтаргана.Крылов

И. А. Басня«Шиижек билекөгөбуга».

Неверов А. С. Тоожу «Аыштыг-чемниг Ташкент хоорай»

(шилиттинген эгелер).

Оралбаев У. О. Шүлүк«Тыва черге мөгейиг».

Литературатеориязы

Мифтер,тоолчургучугааларболгаштөөгүчугаалар.Ыр,кожамык дугайындабилиг.Тываулустануңырылары.Гиперболаболгашлитота дугайындабилиг.Баснядугайындабилиг.Чогаалмаадырынындугайында билиг. Проза болгаш шүлүк чогаалының ылгавырлыг талалары.

Шээжилээр чогаалдар

Доржум. Б.Шүлүк«Экии, Тывам!».

КудажыК-Э. К. Басня «Маргылдаа».

Сарыг-оолС. А.Шүлүк «Күс».

Тока С. К. Тоожу«Араттын сөзү»(«Мерген»деп эгеденүзүндү).

7КЛАСС

Улустуңаас чогаалы

Маадырлыгтоолдар(эпос).«Танаа-Херел»«Бокту-Кириш,Бора-Шээлей».

Тывапроза

Бадра И. У. Роман «УжудукчуКидиспей» (шилиттингенэгелер).

Доржум. Б.Чеченчугаа «Дайынныг кинокөргөш».

ИргитИ. Б. Чеченчугаа «Эргим Уля угбай».

Кенин-Лопсан М. Б. Тоожу «Хайыралыг Калчан-Шилгим»
(шилиттингенэгелер).

КудажыК-Э.К.Тоожу«Кызыл-Бөрттүг» (шилиттингенэгелер);
чечен чугаа «Степан Сарыг-оолдуң плантациязы».

ПюрбюС.Б.Тоожу«Эргеппейдугайындатоожу»(шилиттинген эгелер).
Саган-оол О. К. «Найырал».

Сарыг-оолС.А.Чеченчугаа«Соругга»,роман«Аңгыр-оолдуң тоожузу»
(шилиттингенэгелер).

Суван Ш. М. Чеченчугаа «Чээн оол».

Тока С. К. Роман«Араттыңсөзү» (шилиитинген эгелер).

Ховенмей Б. Д. Чечен чугаа «Чүүболганыл?» (шилиттинген эгелер).

Тыва поэзия

Кужугет М. А.Шүлүк «Бак сагышбашка халдаар».

ДаржайА.А.Шүлүк«Авамга», шүлүк«Ровногатөрүттүнген
шүлүктер».

ДоржуМ.Б. Шүлүк«Аас чогаалы».

ЛудупР.Д. Шүлүк«Улаастайга»,«Чавыс-чавыскөжүпчоруур
булуттарлыг».

ПюрбюС. Б. Шүлүк «Төрээндылымга».

Сарыг-оолС. А. Шүлүк «Алдан-маадыр».

Серен-оолВ.С. Шүлүк «Каң-кыс».

Сувакпит О.Ө. «Ылар», «Сат Бүрзекейдугайындабаллада».

Тыва драматургия

КудажыК-Э. К. Шии«Он бир».

Россия чоннарының литературазы. Делегей литературазы.

Цэдэв Дожоогийн. Шүлүк «Гобидеөг».

Эллай С. Р. Шүлүк. «Экии,тывачонум!».

Литературатеориязы

Маадырлыгтоолдар(эпос)дугайындабилиг.Чогаалдынтамазы
болгашидеязы.Чеченчугаадугайындабилиг.Тоожудугайындабилиг.
Композицияболгаш сюжет дугайында билиг.Шүлүк дугайында билиг.Шии
дугайындабилиг.

8КЛАСС

Тывапроза

Байсалова З.С. Чеченчугаа«Тайга ээзи».

ДоржуМ.Б.Новелла «Даг эзири».

ДуюнгарМ. М. Чечен чугаа«Авамныңтону».

КудажыК-Э.К.Тоожу«Тараа»(шилиттингенэгелер),«Таңды кежи»

Куулар Ч. Ч. Тоожу«Шораан»(шилиттинген эгелер).

Танова Е. Т. Тоожу«Иениң салым-хуузу»(шилиттинген эгелер).

Ховалыг М. Б.Тоожу «Ыдыктаан тук»(шилиттинген эгелер).

Чамыян К. Д. Тоожу «Ханы дазыл» (шилиттинген эгелер).

Тыва поэзия

Даржай А. А.Сонет«Авамга чечээм».

ДоржуМ.Б. Шүлүк«Аас чогаалы».

Кенин-ЛопсанМ.Б.Шүлүк«Хүттүңужары»(өөрлөшшүлүктен шилилге).

Кюнзегеш Ю. Ш. Шүлүк «Чөөнчүктүңкижизи мен», шүлүк «Дыт».

НамзырайЗ.А.Шүлүк«Дуруяалыгшөл»,шүлүк«Аваммениманал олар»

Сарыг-оолС.А.Шүлүк«Херээжен»,шүлүк«Авамныңынакоглу», шүлүглел«Улуг-Хемим» (шилиттингенэгелер).

Сюрюн-оол С. С. Шүлүк «Ырла,Хемчик».

УержааА.(А.У.Кужугет).Шүлүк«Ажыл»,шүлүк«Үшчүсхарлыг кускуннуң чагыы».

Ховалыг А. Х-О. Шүлүк «Үш үне».

Тыва драматургия

Кок-оол В. Ш. Шии«Самбажык».

Сарыг-оолС.А.Либретто«ЧеченбилеБелекмаа»(шилиттинген эгелер).

Россия чоннарының литературазы. Делегей литературазы.

Неверов А. С. Тоожу «Аыштыг-чемниг Ташкент хоорай» (шилиттинген эгелер).

ПушкинА.С. Шүлүк «Тураскаал».

ШиллерФ.И.Шии«Карасагышболгашынакшыл»(шилиттинген эгелер).

Чогаалтеориязы

Шүлүглелдугайындабилиг.Шиидугайындабилиг.Барымдаалыг чогаалдар дугайындабилиг.

Шээжилээр чогаалдар

Кюнзегеш Ю. Ш. Шүлүк«Чөөн чүктүңкижизи мен».

Кенин-Лопсан М. Б.Шүлүк «Хүттүң ужары» (шилилге-биле).

КудажыК-Э. К Тоожу«Тараа»(шилилге-биле).

Куулар Ч. Ч. Тоожу«Шораан»(шилилге-биле).

Сарыг-оол С. А. Шүлүглел «Улуг-Хемим» (шилилге-биле), шүлүк «Херээжен»; шүлүк «Авамның ынак оглу».

Сарыг-оол С. А. Либретто «Чечен биле Белекмаа» (шилилге-биле).

9 КЛАСС

Эрте-бурунгутүркбижмел

«Күлтегин» («Күлтегингетураскааткан биче бижик»). «Означенное суурдан тывылган бижик».

Тыва проза

Даржай А. А. Тоожу «Онгар» (шилиттинген эгелер), чеченчугаа «Он рубль».

Куулар Н. Ш. Тоожу «Аннаашкын соонда болчаг» (шилиттинген эгелер).

Саган-оол О. К. Тоожу «Арат чоннун мурнундан» (шилиттинген эгелер).

Сарыг-оол С. А. Тоожу «Белек» (шилиттинген эгелер).

Сегленмей Ф. Ш. Тоожу «Тын дээш

демисел» (шилиттинген эгелер). Танова Е. Т. Тоожу «Кара-Бай» (шилиттинген эгелер).

Тока С. К. Очерк «Каргыга чорааным».

Тыва поэзия

Даржай А. А. Шүлүк «Бурунгу нуңизи-биле» шүлүк «Авамга», шүлүк «Тыва дылым».

Идам-Сюрюн М. Ы. Баллада «Союспаң».

Иргит И. Б. Шүлүк «Көжээ дажы».

Кюнзегеш Ю. Ш. Баллада «Көк-Эл», баллада «Багырның хылыжы».

Мижит Э. Б. Шүлүглел «Сүбедей».

Намзырай З. А. Шүлүк «Аяк хээлиг Тыва чуртум».

Өлчей-оол М. К. Шүлүк «Үш чүвекара», «Үш чүведошкун», «Үш чүведудуу».

Пюрбю С. Б. Шүлүглел «Чечек», шүлүк «Кара-Суг», шүлүк «Тулчуушкунче», шүлүк «Хайыракан», баллада «Кызыл кош».

Сарыг-оол С. А. Шүлүглел «Саны-Мөге» (шилиттинген эгелер).

Серен-оол В. С. Шүлүк «Өгже чалалга».

Эренчин В. Л. Шүлүк «Дөнен-Шилгим», шүлүк «Кадарчыуруг».

Тыва драматургия

Көк-оол В. Ш. Шии «Хайыраан бот».

Россия чоннарының литературазы. Делегей литературазы.

Распутин В. Г. Тоожу «Дириг чорааш черлеутпа» (шилиттинген эгелер).

Шекспир В. Шии «Ромео биле

Джюльетта». **Чогаал теориязы**

Очерк дугайында билиг. Баллада дугайында билиг. Шүлүк чогаалының лиро-эпиктиг хевирининдугайында билиг. Трагедия–шии чогаалының хевири.

Шээжилээр чогаалдар

Даржай А. А. Шүлүк «Тыва дылым».

Мижит Э. Б. Шүлүглел «Сүбедей» (шилилге-биле).

Өлчей-оол М. К. Шүлүк «Үшкара», «Үшкаржы», «Үшдудуу» (шилиттинген эгелер).

Пюрбю С. Б. Шүлүглел «Чечек» (шилилге-биле), шүлүк «Кызыл кош», шүлүк «Хайыракан».

Сарыг-оол С. А. Шүлүглел «Саны-Мөге» (шилилге-биле).

Серен-оол В. С. Шүлүк «Өгже чалалга».

Эренчин В. Л. Шүлүк «Дөнен-Шилгим», шүлүк «Кадарчыуруг».

Сарыг-оол С. А. Тоожу «Белек» (шилилге-биле).

Танова Е. Т. Тоожу «Кара-Бай» (шилилге-биле).

Көк-оол В. Ш. Шии «Хайыраан бот» (Караның монологу).

ТӨРЭЭН (ТЫВА) ЧОГААЛ ЭРТЕМИН КОЛ НИИТИӨӨРЕДИЛГЕ ДЕҢНЕЛИНГЕ ШИҢГЭЭТКЕНИНИҢ ТҮҢНЕЛДЕРИ

Сагыш-сеткил делегейин хевирлээрингө хөйталалыг салдарлыг төрөөн (тыва) чогаал эртемин өске эртемнер-биле холбаштырып өөредирүстүндө салдырган сорулганы чедипалырынга дээштиг. Төрөөн (тыва) чогаал эртемин өөрөнгениниң түңнелдери предметтиг, метапредметтиг база бот-тускайлаң бооп илерээр.

Бот-тускайлаң түңнелдери төрөөндылынга, черинге, бойдузунгаынак, хумагалыг; хамааты бот-медерели бедик, ада-чурттөөгүзүн, культуразын үнелеп билер; номчулгагасону уургалдыг, чогаадыкчыёзу-биле боданып шыдаар; өг-бүле, хөй-ниити базакүрүнечергелиг хөйлу-дүрүмнү сагыш чоруур, сагыш-сеткили байлак, мөзү-бүдүжү чараш, эптиг-чөптүгаажы-чаңныг кижиниң хевирлеттингенин базатөрөөн (тыва) чогаалга өөрөнгөн билииниң деңнелини лередир.

Предметтиг түннелдер төрөөн (тыва) чогаалга өөрөнгөн бүгү теориялыг билиглерин (чечен чогаалдың аймаан, жанрын, хевирин, ооң бижиттингентөөгүзүн, композициязының тургузуун, дылының уран чурумалдыг аргаларындээ шо. ө.) шингээткенин, уран чүүлдүн аңзы-бүрү хевирлери-биле чогаалдың идеязын деңгеп, ханы сайгарып билир, чогаадык чыарга-шинээ бедик номчукчуң хевирлеттингенин түннелин илередир; аас болгаш бижимел чугаазы сайзыраңгай, чугааның байдалынга дүүштүр бодалдарын тода илередишты даар арга-шинээ тодарадыр.

Метапредметтиг түннелдер билигшингээдириниң бот-хууажыл-чорудулгазын углап-баштап, аайлап билир, ниитилелге бодуншын алдынып, бодунуң туржун, үзел-бодалын камгалап билир, өөрөдигени төрөөн (тыва) чогаал эртемнен дашкаар шингээдип өөрөнгенин, тыва литератураның кталгандөстөрүн болгаш ооңтөөгүзүнүнүе-чадаларының онзагайдемдектерин, чогаал сайгарылгазын улустуң аас чогаалы, эрте-бурунгу түрк бижиктин тураскаалдары, төөгү, география дээ шоон-даа өске эртемнер-биле сырый харылзаалыын тодарадып, бүгү эртемнерни чергелештиршингээдип өөрөнир арга, мергежилдерни билирин тодарадыр.

5-КИКЛАССТЫ ДООЗУПТУРА, ӨӨРЕНИКЧИНИҢ ШИНГЭЭДИР КОЛ БИЛИГЛЕРИ БОЛГАШ МЕРГЕЖИЛДЕРИ

Предметтиг түннелдер

Өөрөникчилер шингээдип алыр:

- чогаалдың темазын болгаш идеязын тодарадып билир;
- дылдың чурумалдыг аргаларын, чогаалда ооң салдарын тодарадып билир;
- улустуң аас чогаалының онзагайынилередип, ооң аңгы-аңгы хевирлерин сайгарып билир;
- улустуң аас чогаалында мөзү-шынар айтырыыңга хамаарыштыр хар-назының дүүштүр тайылбырлыг сайгарылганы кылып билир;
- тоолдарның өөрөдиглиг ужур-утказын, кижизидикчисалдарын тайылбырлап билир; аас чогаалының дылының онзагайын тодарадып билир; – маадырларның психологтуг байдалын тодарадып, характеристика берип, өске маадырлар-биле деңгелиг сайгарылганы кылып шыдаар;

– чогаал үзүндүлерин медреселдиг номчуп база утказын сөзүглелге дүүштүр тода эдертичугаалап билир;

– маадырларның хөделиишкиннеринге бот-хуузунуң хамаарылгазынчогаалсөзүглелингедаянып, бадыткалдыг тайылбырлап билир;

– чогаалдыулустуңаасчогаалы-билехолбаалыгөөредери, оларныңаразында харылзаанытодарадыпбилир;

– чогаалды рольдап аянынгомчуур;

– өөрөнгөн чогаалдарында мөзү-шынар айтырыынга база амыдыралдаүнелерни(маадырларныңбуянныы,эвилең-ээлдээболгаш сагышчоваачалы,каржыаажы-чаңныэвилеңчоруктуңажыптиилээридээш о.ө.) сайгарыпбилир;

– сөзүглелге план тургузуп билир;

– сөзүглелди план ёзугаар тода азы шилилгелиг эдерти чугаалаары;

– пейзаж –чогаалдың уран аргаларыныңбирээзи дээрзинбилир;

□ салдынганайтырыгларгаас-билеазыбижимелдолухарыылап

– шыдаар; чогаалда тоожукчумаадырныңовур-хевиринылгапбилир;

–

– чогаалда маадырларның хөделиишкиннеринге бодунун хамаарылгазынилередипшыдаар, чогаалдаболуушкуннарныңамадырал- билехолбаалыынэскерип билир;

– төлевилел, презентацияларны кылып билир (башкының удуртулгазы-биле).

Өөреникчишиңгээдип ашыдаптараргалыг:

– уран-чеченчогаалдыңкижсиниңчуртталгазындаатаарымчалыг салдарын тодарадып билир;

– улустуңаасчогаалындакөдүртүнгенмөзү-шынарайтырыын бодунуң көрүжү-биле тайылбырлапбилир;

– улустуңаасчогаалыныңжанрталазы-билехөйталалыын сайгарып билир;

– хуулгаазын тоолдарның өске тоолдардан ылгавырлыг онзагайларынтодарадыпшыдаар;

– тоолдарның угаан-медерел сайзыраарынга салдарлыын тодарадыпбилир;

– буян,эвилең-ээлдек,чөптүгчорук,төрээнчерингеынакшыл, улугкижилергехүндүлөлболгашоон-дааөскешынарларгахамаарышкан мөңгө билиишкиннернитодарадып шыдаар;

– үлегердомактар–фольклорнуңбичехевирлеридээрзин тодарадыпбилир;өөренгентываүлегердомактарныңханыутказынсайгарып билир;

үлегердомактаргадаянып,кижинидолгандырделегейболгаш амыдырал дугайындаөөредиглиг сөстөрниң утказын тодарадыпбилир;

өөрениптурарчогаалдарынжанраайы-билеылгапшыдаар, оларның фольклорүндезинниинилередип билир;

авторлугтоолдарныңидейлигутказыныңонзагайын, оларның чоннуңтоолдары-билехарылзаалыын,дөмейболгашылгалдыгталаларын тодарадып шыдаар;

тоолдар маадырларының аажы-чаңынга, оларның хөделиишкиннеринге үнелелдиберип билир;

баснялардакижилерниңбагайаажы-чаңын: мегелээрин, бодун өрүкөрдүнерин, мугулай чоруунсойгалапболгашсайгарарып билир;

баснядадылдыңчурумалдыгаргаларынтып, чогаалдың идеялиг утказынилередиринге салдарынтодарадып билир;

улустуң аас чогаалында чоннуң мерген чугааларының өөөредиглиг ужур-утказын тодарадып билир;

пейзаждуказы-билемаадырларныңшитикиаажы-чаңын (психологтуг байдалын)илередипбилир;

чогаалда дылдың чурумалдыг аргаларын: деңнелгени, эпитетти, диригжидилгени, метафоранытып, темаболгашидеяны

тодарадырынгаоларның салдарлыын сайгарып билир;

чогаалдадиалогтарның,монологтарныңсалдарынтодарадып билир;

чогаалдыңидейлигужур-утказынбазачогаалмаадырларының омур-хевиринилередирингеавторнуңтуружунбодунуңбилиптураршаа-биле тодарадыпбилир;

чогаалчыларныңчогаадыкчынамдарындасолун,төөгүлүг болуушкуннарны дыңнап, сактып апчоруур;

чеченчогаалдысайгарарыныңэгечадазынбилир,колболгаши ийшигичергемаадырларның дугайын бодунуң көрүжү-билеүнелеп билир;

чеченчогаалдаулустуңаасчогаалыныңсалдарынэскерип, тодарадыпбилир;

өөренишиңгээткенилитературлугтерминнерниажыглап (бойдусчурумалыдээшо.ө.),чогаалдышиңгээткенбилингендүүштүр сайгарарыпбилир;

чогаалдаколмаадырныңөскелерденылгалдыгаажы-чаңын тодарадыпбилир;

Тожучонунуңдиалектизинсактынап,онзагайынтодарадып билир;

- *планёзугаардолуазышилилгелигаас-биле(бижимел)эдерти чугаалапбилир;*
- *төөгүлүгболуушкуннарга даянып, чогаалды сайгарып билир.*

6-ГЫ КЛАССТЫ ДООЗУПТУРА, ӨӨРЕНИКЧИНИҢШИҢГЭЭДИР КОЛ БИЛИГЛЕРИ БОЛГАШМЕРГЕЖИЛДЕРИ

6-гыкласстыдоозуптура, өөреникчилер дараазында арга-мергежилди шингээдип алырлар:

- алгыш-йөрээлдерни аасболгашбижимелчугаагаажыглапбилир;
- чогаалдардан алдынганүзүндүлергеаттарнычогаадып,цитаталыг планны тургузуп билир;
- номчаан чогаалдарыныңкол-кол болуушкуннарын, аразында харылзааларынтодарадыпшыдаар;
- шээжи-биле өөрөнгөн чогаалдарыншын, аянынг, тода эдерти чугаалап билир.
- өөрөнгөн чогаалдарының утказынболгаш ындаболууш-куннарны дес-дараалайчугаалаар болгашоларгапрезентацияны тургузарын билир;
- чогаалда чурутгунган кол болгаш ийиги чергениңмаа-дырларын тодарадып,оларгааасболгаш бижимелхарактеристикаларны берип шыдаар;
- өөренип эрткен сөзүглелдериниң уран-чеченин сайгарбышаан, оларныңужур-дузасынтайылбырлап шыдаар;
- чогаалдың утказын чугаалаарыныңаңгы-аңгыхевирлерин (делгерөңгей, шилилгелиг, допчулай) чорудуп билир;
- номчаан чүүлүнгебодунуң хамаарылгазын илеретпишаан,кыскаүнелелдибижип шыдаар;
- өөрөнгөн чогаалдарынга аас болгашбижимелажылдарныкүүседип билир;
- словарьларныажыглап билир болгашоларныномчаан чогаалдарынга хамаарыштырчөптүг ажыглаар;
- немелделитература-билебазаулугулустуң медээлери-биле ажылдап билирболуружурлуг.

Предметтиг түннелдер

Өөреникчилер шингээдип алыр:

- шүлүктүн темазын болгаш идеязын бодунуң көрүжү, чижектер-биле тодарадып билир;
- аянын номчулганы негелде ёзугаар күүседип билир;
- тоолчургучугааларның идеялиг утказы-биле ажылдап билир;
- тыва чоннуң аажы-чаңында мөзү-шынарының бедии, чөптүг, шынчызы, төрөөнчөрингешынчы бараан болуру дээш о.ө.овур-хевир дугайын бодунуңугаап, билип турары-биле бадыт калдыг чижектерлиг харыылап шыдаар;
- төөгүчугаа – аас чогаалының биртускай жанры деп билип, шиңгээдир;
- төөгүлүг бадыт калдыг чижектерге даянып, сөзүглелдин утказын ажыдып билир;
- чоннуң төөгүзүн, чаңчылчаан ёзу-чаңчылдарын, улустуң ырларында кижиниң иштики дегелейин өөренир;
- улустуң ырларын күүседип билир;
- алгыштар – аас чогаалының эң-не эртеги үеден бээр тускай, шүлүк тургузуглуг жанры деп билип, шиңгээдир;
- өөрөнгөн тоолдарыңга дөмөйлөштүр бодунуң тоолдарын чогаадыр;
- бурят болгаш тыва үштөөн одуругларның онзагайын тодаргайлап билир (аас чогаалының бир хевирин);
- басняда авторнуң туружун, сюжет-композициялыг онзагайын тодарадып билир;
- «басня» деп терминни, аңаа хамаарышкан сөстөрнү ажыглап тура, сөзүглелди сайгарып билир;
- басняның өөредиглиг талазын сайгарган чугаага киржир;
- басняны рольдап аянын номчуур;
- проза чогаалындан үзүндүнү аянын номчуп күүседир;
- чогаалда персонажтар-биле диалог чугаа тургузуп шыдаар;
- тоожунуң маадырларыңга деңгеллиг характеристика берип билир;
- маадырларга портрет тургузуп билир;
- чаңгыс маадырга характеристика берип билир;
- маадырларның хөделиишкиннеринге бодунуң хамаарылгазын илередип билир;
- шиңгээчү чогаалыңулу туңгучу чогаалы-биле харыылаагызын илередип билир;
- чогаалды кандыг-бир литературлуг жанрларга хамаарыштырып, тайылбырлап билир;
- чечен чогаалды идеязын тодарадып, ында теманы болгаш идеяны билип, тайылбырлап шыдаар;
- дыңнааназыномчаан сөзүглелинге хамаарышкан айтырылгарга харыылап билир;

- башкынындагызыкаанычогаадыкчыхевирниңбижимел ажилдарынкүүседип шыдаар;
 - дылдыңчурумалдыгаргаларыныңовур-хевиртургузарынга авторнуажыглаанынилередипбилир,идеятодарадырынгаооңсалдарын тодарадыпбилир;
 - автордугайындамедээниИнтернетчеткизиболгашөске-даа үндезиннерден тыпбилир.
- Өөреникчишиңгээдип ашыдаптараргалыг:*
- чечен чогаалдың уран чүүлдүң өске хевирлери-биле капсырлаштыр чуртталганыдылдузасы-билечуруурунуңонзагайын тодарадыпбилир;
 - чогаалда дылдыңчурумалдыгаргаларынтып,оларның чогаалдасалдарынтодарадыпбилир;
 - идеяилередириңгедылдыңчурумалдыгаргаларыныңдээштиин билир;
 - чогаалчыларныңчаңгысидейлигуткалыгчогаалдарынномчуп, деңнепбилир;
 - «легенда»болгаш«миф»депбилишишкиннерниңонзагайын тодарадыпбилир;
 - чоннуңкүзелдериниңмифтердеболгашчүдүлгедекиргенин, октаргай–делегей,бойдус болуушкуннарын холбап, тайылбырлап билир;
 - төөгүчугаалардахөөредишикин(чогаадыпкаан)болгаш фантастика киргенин илередип билир;
 - тываулустуңырларындатөөгүлүгболуушкуннарны,чоннуң сагыш-сеткил, мөзү-шынарүнелериниңкиргенин тодарадыпбилир;
 - тыва улустуң ырларында темаларның хөй янзылыын тайылбырлап билир;
 - йөрээлдерниң хевирлери, янзылары болгаш тургузуунуң онзагайын, ужур-утказын тодарадып билир;
 - алгыштар болгашйөрээлдерни ылгапбилир;
 - алгыштарныңуран-чечен,дылбазакомпозицияталазы-биле онзагайынтодарадыпбилир;
 - хувискаал,чааамыдырал,чааүетемазынАгар-Сандан ыяштың овурун дамчыштырчураанының онзагайынбилир;
 - тоолдарда гипербола болгаш литоталарның салдарын илередирбилир;
 - көшкүнчоннарныңөөредиглигмергенчугааларыныңүналчып турарын деңнеп, сайгарып билир;
 - сөзүглелдидолуазышиллгелигаас-биле(бижимел)эдерти чугаалапбилир;
 - чоннуң тоолдарынавторлуг тоолдардан ылгап билир;

- Ада-чурттуң Улугдайынының чылдарында чоннуң маадырлаг чоруунуң дугайында чогаалдарны номчуурунун, сайгарып чугаалажырының чугулазын билип турар;*
- басня жанрының тывылганының төөгүзүн шиңгээдир, тургузуунун онзагайын билир, каталтап турар;*
- чогаалда авторнун туружун, авторнуң идеялери дидириниң онзагай салым-чаянын сайгарып турар;*
- чогаалда чырыттынган болуушкуннарга бодунун хамаарылгазын бадыткалдыг сайгарып билир;*
- персонаж болгаш прототип, авторнуң овуру, допчунамдары, лириктиг маадыр болгаш ишүүлүкчү;*
- сөзүг лелдеянзы-бүрү овуру-хевирниң ужур-утказын (кижисиниң овуру, бойдуштуң овуру, үениң овуру, чылдың овуру, диригамытанның овуру, болуушкуннуң овуру, бирчүүлдүң овуру) билир;*
- тыва аңчыларның чаңчылдары болгаш дүрүмнери-биле таныш;*
- аңгы-аңгы чогаалдарда аваларның овуру-хевирин деңнеп билир;*
- шииде чөрүлдээни, оларның идеялиг утказын болгаш темазын билир;*
- маадырларның чугаа-домаа, хөделишиш киннеринге даянып, тодаргайчуруп билир;*
- чогаалга план тургузуп билир, план ёзугаар эдирти чугаалаар; башкының удуртулгазы-биле чогаадыкчы ажылдарны (төлөвилел, шинчилел ажылдар, презентация дээш о.ө.) кылып билир.*

7-ГИ КЛАССТЫ ДООЗУП ТУРА, ӨӨРЕНИКЧИНИҢ ШИҢГЭЭДИР КОЛ БИЛИГЛЕРИ БОЛГАШ МЕРГЕЖИЛДЕРИ

Өөреникчилер шиңгээди алыр:

- бот-тускайлаң номчаан чечен чогаалының өөредиглиг, кижизидилгелиг салдарына жыдып шыдаар;*
- эпос жанрының онзагайларын, тема болгаш идеяны тодарадып билир;*
- эпостуң кол маадырларының овуру-хевирин жыдып билир;*
- чогаалдарның тема, идея, сюжет, композициязын илередип билир;*
- чогаалдардасимволиктиг овуруларның делгем ужур-утказын база чогаалдараттарында символиктиг уткаларны тодарадып билир;*
- төрээн чуртунун, чериниң төөгүзү-биле чогаалдарның сырый харылзаалыын тодарадып билир;*
- авторнуң тоожуушкунунун онзагайын илередип билир;*
- кол болгаш ийги чергениң маадырларының чогаалдарның ужур-утказын долуа жыдарына салдарын тодарадыр;*

- маадырларның сагыш-сеткил байдалдарынбилип турар;
 - өг-бүлекижизидилгезиболгашкижиниңхевирлеттинеринге чогаалдардаколмаадырларыныңсалдарынтодарадырболгашоларга үнелелдиберип билир;
 - «ниитизи» болгаш «национал онзагай чүүлү» депбилиишкиннерни ажыдыпбилир;
 - чогаалгахамаарышкантеориялыгтерминнер,билиишкиннерни (литературлугмаадыр,лириктигмаадыр,чугаагаүнелел,тоожу,чечен чугаа,шүлүк,чогаалдыңкомпозициязы,тема,идея,сюжет,аяннажылга дээш о. ө.) сайгарылга үезиндечөптүг ажыглап билир;
 - өөрениптурарчогаалдарында(чеченчугаа,тоожу,шии)мөзү-шынар айтырыгларын база хамааты туруш хевирлээр салдарлыын тодарадыпбилир;
 - өөрениптурарчогаалдарындадүүштүрбодунуңүнелээри билиишкиннерниңуг-шиин тодарадыпбилир;
 - чогаалдарныңкижизидикчисалдарынидередир;
 - шиидеперсонажтарныңтема,идеятодарадырынгатус-тус салдарлыын базаоларныңчеченужур-дуказын демдеглепбилир;
 - чогаалда чидигчөрүлдээни (конфликт)тодарадыпбилир;
 - чогаалдысайгарыптурарүеде,долусайгарылгалыгхарыыны берип шыдаар;
 - өөрөнгенчогаалдарыныңколчидигайтырыгларын,аасчогаал-билебазатывачогаалчыларныңөскечогаалдары-билехолбаалыынбилип турар;
 - чогаалды сайгарып тура, бодунуң көрүжүн, бодалын бадытталдыг чижектерлиг аасболгашбижимел илередип билир;
 - аас-биледелгеммонологхарыынычеченчогаалдысайгарып билірмергежилдерингедаянып, тургузуп билир;
 - чогаалсайгарылгазынга(критика)хамаарышканлитература-биле,тодаргайчогаалчыныңчогаадыкчыажыл-херээнгехамаарышкан сайгарылгалыг ажылдар-биле ажылдапбилир;
 - чеченчогаалдыңсайгарылгазынуранчүүлдүңөскехевирлери-биледенней сайгарыпбилир;
 - номчаанчогаалынгаүнелелкылып,утказынтодарадырөзек сөстөрнисөзүглелден тып билир;
 - чогаалчыныңчогаадыкчыажылынгахамаарышканбижимел ажылдаркүүседирингетөлевилелазыбердингентемагаплантургузуп,бот-тускайлаң(шинчилелажылынкылырынга)ажылдап,бижимелажылды билир.
- Өөреникчишиңгээдин атышыдаптаргалыг:*

- уранчүүлдүңөскехевирлери-билечеченчогаалдыңсырый холбаалыын сайгарыпбилир;
- чеченчогаалдакижилераразыныңхарылзаалыынболгаиш байдалдарны, болуушкуннарны бадыткалдыгилередибилир;
- «националхарактер»дептерминнибодунуу-билебилиптурарын тайылбырлапшыдаар;
- өөрениптурартоожузунгадүүштүрбөдүүназынарынпланны тургузуп база чогаалгахамаарышкан айтырыгларны салыпбилир;
- чогаалдарныңбижиттингентөөгүзүн,сюжеттиңболгаиш маадырларның төөгү-биле холбаалыын тодарадыпбилир;
- сайгарылгалыг(критиктиг) литература-билеажылдап билир; улусчучаңчылдарныңболгаишаажын-чүдүлгениңмаадырларның салым-чолунга салдарлыын тодарадып билир;
- детальдарболгаишчогаалаттарыныңсюжетшугумун илередиринге салдарлыын тодарадыпбилир;
- чогаалда кол чидиг айтырыгны (проблеманы) бойдус камгалалы, мөзү-шынар дээшо.ө.илередибилир;
- чогаалдатөөгүлүгүениңонзагайталаларынкөрүп,илереди билир;
- маадырларның психологтуг байдалын тодарадыпбилир;
- чогаалда маадырларның омур-хевиринге, болуушкуннарга авторнуң хамаарылгазын илередибилир;
- чогаалдыңдылыныңонзагайынсайгарып,идеятодарадырынга дылдың чурумалдыгаргаларын сайгарып билир;
- тываэкитурачыларныңоумур-хевиринге,оларныңмаадырлыг чоруктарынгаүнелелкылыпбилирбазадайынтемазынгабижиттинген чогаалдардадылдыңчурумалдыгаргаларыныңоумур-хевиртургузарынга ажыглалын тодарадып билир;
- чогаалдарга хамаарыштыр бот-хуунуң тайылбыры (интерпретация) базаүнелелдибээр;
- өөренгенчогаалдарынгабижимелүнелелберипшыдаар, бижимел ажылдарның янзы-бүрү хевирлерин күүседип шыдаар;
- башкызыныңудуртулгазы-билемедээлерничыптургаиш,баш бурунгаарбердингенонаалгаларгахамаарыштырчогаадыкчыажылдарны күүседипбилир.

8-КИКЛАССТЫ ДООЗУПТУРА, ӨӨРЕНИКЧИНИҢШИҢГЭЭДИР КОЛ БИЛИГЛЕРИ БОЛГАШМЕРГЕЖИЛДЕРИ

Предметтиг түннелдер

Өөреникчилер шингээдип алыр:

- кижиниңмөзү-шынарыныңболгашэстетиктигкөрүжүнүн хевирлеттинерингечечен чогаалдың салдарын тайылбырлап билир;
- символиктиговурларныңделгемужур-утказынтодарадып билир;
- «Чөөнчүк»,«эрсөс»,тоожукчумаадырболгашоон-дааөске таваржы бээр билиишкиннерниң утказынсайгарыпбилир;
- авторнуңчогаалбижиирбот-тускайлаңаянын,дылының онзагайынбилир;
- дылдыңчурумалдыгаргаларыныңчогаалтемазынболгаш идеязын тодарадырынга салдарлыынбилир;
- чогаалдың аас чогаал-биле харылзаалыын, үндезинниин тодарадыпбилир;
- сөзүглел-биле ханыажылдапөөренир;
- нарын,философчууткалыгчогаалдарныидейлигутказы-биле ажылдапбилир;
- угаап боданырынсайзырадыр;
- чогаалдарда өөредиглиг чугааларның идеялиг утка илередирингебазатеманыбадыткалдыгажыдарынга салдарлыын тодарадыпбилир;
- чагыг,сургаалсөстергедеянып,чиге,тодааасболгашбижимелхары ыларны берипбилир;
- чогаалтемазынгадаянып,ханыугаадыглыг,сайгарылгалыг чугаага киржир,бодалдарынхостуг илередипбилир;
- чогаалчыныңчогаадыкчыажыл-ижи,амыдыралдыңчидиг айтырыгларынче көрүжү,бот-хуунуң туружунилередиринбилир;
- авторнуңстили,чогаалдыңдылыболгашдылдыңчурумалдыг аргаларыныңонзагайын тодарадыр;
- чогаал жанрларынга дүүштүр оларның онзагайларын бадыткалдыг чижектер-билетодарадыпшыдаар;
- чогаалга хамаарышкан теориялыг терминнер, билииш-киннернибилир;
- символиктиг омур-хевир деп билиишкинни боттарының деңнели-биле сайгарып шыдаар;
- детальдарның, бойдус чурумалының чогаалдың идеялиг утказын тодарадырынга салдарынтотдарадып билир;
- чогаалдыңаасчогаалданүндезинниг харылзаалыынбилир;

- чогаалда болуушкуннарны төөгүлүгүе-биле чергелештир бодунун билип туары-биле сайгарып билир;
- – – – тыва дылче очулдурган чогаалдар дугайын билир; шыдаптар; комментарийлиг номчулганы күүседип билир; чогаалдың композициязын сайгарып шыдаар; чогаалдың адының, эпигравының идеялиг тутказын тодарадып
- уран чүүлдүң бүгү хевирлери-биле чогаалды чергелештир шиңгээдип билир;
- төрөөн чер, төрөөн дыл, чөрөөн чон дугайында чогаалдарны өөрөнгениң аайы-биле бөлүктөп, сайгарып билир;
- ава дугайында чогаалдарның идеязына мыдырал болгаш чогаалдан алган бадыткалдыг чижектерлиг сайгарып билир;
- З.А. Намзырай болгаш өске-даа херээжен чогаалчыларның чогаадыкчы ажил-чорудулгазын билир;
- мөзү-шынар темазында бижиттинген чогаалдарның өөредиглиг, кижизидилгелиг салдарын илередип билир;
- чогаал маадырларының аразында харылзаалар, чогаалда болуушкун, девискээр дугайында билигни шиңгээдип, бот-тускайлаң ажилдап билир;
- аяныг номчулганың негелдезингедүүштүр (монолог, диалог, рольдап) номчуурун билир;
- элээдилер делегейинде, өг-бүлө болгаш ниитилелде көдүртүңүп турарчидиг социалайтырылгара хамаарышкан чогаалдарны сайгарып, бот-хуузунуң көрүжүн чиге, тода тайылбырлап билир;
- угаап-боданышкынныг болгаш өске-даа угланышкыннарлыг бижимел ажилдарны күүседип билир;
- аудиоболгаш видео хевирлерде чогаалдарны сонургап, дыңнап, сайгарып билир;
- библиотека болгаш Интернет-курлавырлар-биле ажилдап билир.

Өөрөникчи шиңгээдип ашыдаптаргалыг:

- *кижиниң мөзү-шынарының болгаш эстетиктиг көрүжүнүң хевирлеттинеринге уран чүүлдүң бир хевир ичечен чогаалдың салдарын тайылбырлап билир;*
- чурттуң төөгүзү болгаш чогаалчының чогаадыкчы ажил-ижиниң аразында харылзаалыын шиңгээдип алыр;*
- литературлуг дүрүм, терминнер болгаш билишишкиннерге хамаарышкан сөстөрнү мөзү-шынар болгаш эстетикага дүүшкөнчидиг айтырылганы шиитпирлээрингечогоумчалыга жыйлаар;*

- бойдусчурумалы(пейзаж)темаболгашидеяажыдарының чепсээ дээрзин шиңгээдир;
- новеллажанрыныңонзагайталаларынилередипбилир,ында композициятургузуун,дылдыңчурумалдыгажыггалыныңбазаөске-даа аргаларныңчогаалмаадырларыныңиштикиделегейинбилипалырынга салдарын тодарадып билир;
- тыва литератураның тургустунуп, хөгжүп эгелээн чылдарында тывачогаалчыларның иши жанрының хевирлериниң сайзыраарынга салдарынкаксы билир;
- либреттожанрыныңонзагайынтодарадыпбилир,улустуңаас чогаалыныңук хевирниң сайзыраарынга ужур-дузанын билир;
- очеркжанрыныңонзагайынтодарадыпбилир,укжанрда бижиттинген чогаалдарны билир;
- чеченчогаалдарныңмөзү-шынарболгашиитилелдечөптүг эвесайтырыгларииитпирлээрингесалдарлыынтодарадып,чогаалдарның теманын илередипбилир;
- кижилераразындааянзы-бүрүхарылзааларныажыдарынга чечен чогаалдың салдарынажыдып билир;
- мөңгөүе,сагыш-сеткилдиңарыы,үемаңыдугайындаугаап боданып билир;
- чогаалдарныңтөрүттүнгенчылдагааннары, төөгүзү-биле ажылдап билир, херек кырында амыдыралда бар маадырларның чуртталгазы-биле таныжар;
- чоннуңамыдыралчыкөрүжүнаасчогаалы,фольклордузазы-биле тодарадыпбилир;
- сюжетболгаш композициядугайындабилигнибилир;
- чогаал аттарының, ооң иштинде омур-хевирлерниң символиктиг ужур-утказын билир.

9-КУ КЛАССТЫ ДООЗУП ТУРА, ӨӨРЕНИКЧИНИҢ ШИҢГЭЭДИР КОЛ БИЛИГЛЕРИ БОЛГАШМЕРГЕЖИЛДЕРИ

Өөреникчилер шиңгээдип алыр:

- тывалитератураныңтывылганыболгашсайзырапкелген оруун, баштайгытыва чогаалдарны билир;
- төрөөн чериниң төөгүзүн өөрениринге тыва литература националболгашделегейчергелигкультураныңодаа,мөзү-шынарболгаш чаагайчаңчылдарнысалгалдаргадамчыдарталазы-билетаарымчалыгарга дээрзинбилир;

- чогаал теориязынга хамаарышкан өөрөнгөн терминнерин болгаш билиишкиннерин сайгарылга кылырынга чөптүг ажыглап билир;
- сөзүглелдерниңанзыларынтус-тусонзагайларынгадүүштүр билдигилгхүлээп билир,утка-хөөнүнүңжур-утказынсайгарарынга киржип, маадырларныңмөзү-шынарынгаашынхамаарылганы,үнелелдикылып билир;
- сонuurгап турарчогаалын бот-тускайлаң шилипбилир, Интернетчеткизи,справочниктернинемелдемедээтыпөөрениринге,кыска аннотация бижииринге чөптүг ажыглапбилир;
- сөзүглелдерниңаңгы-аңгыхевирлеринсайгарарынга билдингир аргаларынажыглапбилир:чылдагаан-түңнелхарылзааларнытодарадып билир,чогаалдыңколбодалынилередипбилир,сөзүглелдикезектерге чарыпбилир,атберип,плантургузуп,дылдыңчурумалдыгаргаларын тодарадыпбилир;
- эртем-төөгүлүг, өөрөдилге болгаш чечен чогаалдар сөзүглелдериниңонзагайларынтодарадып,сайгарыпбилир,номчаан чогаалынга үнелелбижип билир;
- бодунуң чогаадыкчы сонuurгалын сайзырадырынга сонuurгалдыг,бодучеченчогаалдарчогаадырыншенептурар,чуруктарга даяныпбодунуңкөрүжү-биле сөзүглелтургузуп билир;
- библиотекафондузу,словарьлар,удуртулгалитературалар болгаш Интернет-курлавырлар-билеажылдап билир;
- Орхон-Енисейбижиктериниңдугайындабазабурунубижимел тураскаалдарның жанрын сайгарыпөөренириниң эгебилиглерин билир;
- география,төөгүэртемнери-билечогаалдыхолбап,сайгарып билир;
- руниктигбижимелдерниочулдуруп эгелээн төөгүзү-биле таныш,деңнелгелигсайгарылганыботтарыныңдеңнели-билесайгарып билир(VIII–XII вектергехамааржырэрте-бурунгутүрк чогаалдар);
- даштабижиктерниң(«Күлтегин»)темаболгашидеязын тодарадыпбилир;
- чогаалдардачечендевискээрболгашчеченүениилередип билир; –лириктиг чогаалдарда риториктигайтырыгларның чеченчогаалга хамаарыштырсалдарлыынтодарадып билир;
- чогаалдарда чагыгмотивинтодарадыпбилир;
- чеченчогаалдыңулустуңаасчогаалы,төөгүлүгболуушкуннар, портрет,пейзажажыглалдарыныңтемаболгашидеятодарадырынгаүн алчып, каттыжыпчоруурунтодарадып билир;
- шүлүглеллира-эпиктиг чогаал жанры дээрзин билир;

- тывалитературада «онегинстрофазы» деп билиишкин барын бадыткалдыг тодарадып билир;
- тоожукчунун овурун тодаргай бижип билир;
- чогаалдарда амы-хуунун болгаш хөй-ниитиниң көдүргөн айтырыгларны сайгарып билир (ниитилелде мөзү-шынар, өг-бүлө айтырыглары дээш о.ө.);
- ниитилел чергелиг мөзү-шынар, чурум айтырыынга хамаарышканчидиг айтырыгларны сайгарып шиитпирлээр;
- буддизм философиязын шингээдир, эртем-билиг жечүткүлдүг тывалама башкылар болгаш хуурактарны амыр-эвес, төөгүлүг оруктарын билир;
- «ыдык», «ат-алдар» болгаш «чоннун салым-чолу» деп билиишкин нериниң туткаларын ажыдыпшыдаар.

Доозукчу шингээди папшыдаптаргалыг:

- ТАР үезиниң төөгү-литературлуг ажыл-чорудулгазынга хамаарышкан кол угланыышкыннарын барымдааларга даянып, тайылбырлап билир;
- тывалитератураның укталгандөстери болгаш сайзырап келген оруктарын тодарадып билир;
- литератураның сорулгаларын билир, тывалитератураның үндөзилекчилериниң чечен чогаалдың сайзыраарынга салдарлыын билир;
- литературлуг терминнер: литературлуг маадыр, омур-хевир, тема, идея болгаш чечен чогаалда көдүртүнгенчидиг айтырыгларны тыва литератураның сайзырап келген оруктарынга барымдаалап илередип билир;
- орхон-енисей бижиктери төөгү, дыл база чогаал сайзыралының оруктарын шыгжаан делегей чергелиг үнелиг чүүл дээрзин медеп билип турар;
- Орхон-Енисей бижиктеринде тоожуушкун кезектерин тодарадып билир;
- эрте-бурунгу бижиктерде чечен үе, чечен девискээр онзагайларынилередипшыдаар;
- баллада жанрының композициязының онзагайын тодарадып билир;
- чогаалда чидиг айтырыгны, теманы тодарадып, дарлак чыаңгыны новурунилередирде, дылдыңчуру малдыгаргаларына жыглаанының дээштиин тайылбырлап билир;
- маадырларның сагыш-сеткилилерээшкининге, психологтуг байдалында даянып, чогаалдарның дылының онзагайын, авторнуң туружун тодарадып билир;

- тоожукчунуң аажы-чаңын, ооң чогаалдың идеязын илередиринге салдарлыын тодарадып билир;
- сайгарыптурарайтырыгларга хамаарыштыр бодалдарын, туружунбадыткалдыгчи жектер лигаас болгаиш бижимел тодаргай илередишшыдаар;
- очерк жанрының янзы-бүрүхевирлерин ылгап билир;
- литературлуг терминнер болгаиш билишикиннерни (лира-этиктиг чогаал, баллада, шүлүглел, шүлүктээн роман) чогумчалыг, билдилига жыглап билир;
- ишиде чидигчөрүлдээни өөренип билир;
- В.Ш.Көк-оолдуң чогаалында чуртталганың үнези, ынакшыл, мөзү-шынар темазын га хамаарышкан айтырыгларны сайгарар чугаага киржип билир;
- Кызыл Армияга дуза көргүзөр хамааты туруш бедик шимчээшкинге киржип турар тывачоннуң ниитиовурун тургузуп билир;
- совет болгаиш тыва чогаалчыларның бижиттинген чогаалдарында найыр алтемазынилереткениниң онзагайын тодарадып билир;
- тодаргай үениң идеологтугу гланыышкынын чечен чогаалда чуранының онзагайын илередип билир;
- тыва литературада философчуутка-хөөннүг чогаалдарны илередип билир, «өг» болгаиш «октаргай» деп билишикиннерниң аразында сырый харылзаалыын, ханы утказын тайылбырлап билир;
- монологчугаага даянып, маадырның ниити кисагыш-сеткил делегейин тодарадып билир;
- тодаргай үениң социал-төөгүлүг байдалынилередип, чоннуң чүдүлгө болгаиш оон-даа өскө чидигайтырыгларын сайгарып билир;
- шүлүк жанрының чаахевири-үштээн тывызык тарның улустуң аас чогаалы-биле холбаалыын тодарадыр;
- Э.Б.Мижиттиң «Сүбедей» деп шүлүглелинде чечен үени тодаргайлап билир;
- шүлүглелде композиция тургузугнуң онзагайын билир, авторнуң философчу угаап-бодашкынын илередип билир;
- чечен чогаалдыдың наарының янзы-бүрүхевирлерин күүседип билир (сөзүглелдиң жур-утказын билип, ооң кол бодалды илереткениниң онзагайын ылгап билир);
- өөредилгеному, словарьлар, библиотека болгаиш Интернет-курлавырлар-биле ажылдап билир.

**Темалыг планнаашкын
5 класс.**

№	Темазы	Шактар хуваалдазы
1	Тыва чогаалчыларның шүлүк чогаалы.	8
2	Тыва чогаалчыларның проза чогаалы.	7
3	<i>Эгээрттинмес эртине-байлак – аас чогаалы.</i> Улустуң аас чогаалы.	7
4	Россия чоннарының литературазы. Делегей литературазы.	1
5	<i>Аас чогаалындан ужукталгаи...</i> Тыва чогаалчыларның проза чогаалы.	5
6	Тыва чогаалчыларның шүлүк чогаалы.	1
7	<i>Хуулгаазыннар делегейи.</i> Тыва чогаалчыларның проза чогаалы.	2
10	<i>Ыдыктар.</i> Тыва чогаалчыларның шүлүк чогаалы.	1
11	<i>Тишелгениң сылдыстары.</i> Тыва чогаалчыларның шүлүк чогаалы.	1
	<i>Ниити шагы</i>	34

Календарь-темалыг планнаашкын

5 класс. 34 шак.

№	Тема урока (раздел)	Кол-во часов	Дата проведения по плану	Фактическая дата проведения
			Эрттирер айы хуну	
Программа езугаар өөредир материалдарның темалары		Шагы	План езугаар	Херек кырында

1	Тыва чогаалчыларның шүлүк чогаалы. Ном дугайында сөс С. А. Сарыг-оол. Шүлүк «Ном». Ю. Ш. Кюнзегеш. Шүлүк «Сиген шөлүнде». Литература теориязы: деңнелге	1		
2	Тыва чогаалчыларның проза чогаалы. С. А. Сарыг-оол. «Эдер амытаннар» («Аңгыр-оолдуң	1		

	тоожузу» деп чогаалдан үзүндү)			
3	Эгээрттинмес эртине-байлак – аас чогаалы. Улустуң аас чогаалы. Тоолдар. Улустуң аас чогаалы. Фольклорнуң биче хевирлери.	1		
4	Үлегер домактар болгаш чечен сөстөр. Тывызыктар. Литература теориязы: үлегер домактар болгаш чечен сөстөр. Тывызыктар	1		
5	Хуулгаазын тоолдар. Тоол «Тос оолдуг Доктагана кадай»	1		
6	Анаа тоолдар. Тоол «Балыкчы Багай-оол».	1		
7	Тоол «Чаңгыс ой аъттыг үш алышкы».	1		
8	Дириг амытаннар дыгайында тоолдар. Тоолдар «Чеди иелиг Чес-Мыйыс», «Кускун биле Үгү». Литература теориязы: эпитет	1		
9	Россия чоннарының литературазы Делегей литературазы. Леонардо да Винчи. Притчи «Итпиктер болгаш оларның оолдары», «Пеликан» (очул.Б. О. Казырыкпай).	1		
10	Бурят улустуң аас чогаалы. Триада	1		
11	Аас чогаалындан ужукталгаи... Тыва чогаалчыларның проза чогаалы. К-Э. К. Кудажы. Тоол «Кым эң ажыктыгыл?».	1		
12	М. С. Эргеп. Тоолдар «Чартык арбай», «Хек чүге ыраажы болганыл?».	1		
13	С. С. Сүрүң-оол. Тоол «Карактар дугайында маргылдаа».Ч. М. Чулдум. Тоол «Тарааның тывылганы». О. О. Сувакпит. Басня «Арзылаң биле Пар».	1		
14	С. С. Серен. Басня «Ном биле Портфель».	1		
15	Литература теориязы: авторлуг тоол, басня	1		
16	Россия чоннарының литературазы Делегей литературазы. И. А. Крылов. Басня «Каарган болгаш дилги».	1		
17	Тыва чогаалчыларның шүлүк чогаалы. -Л. Х. Иргит. Басня «Теве». Сатирические произведения. Литература теориязы: диригжидилге	1		
18	Чаштар делегейиниң көрүнчүү. Тыва чогаалчыларның проза чогаалы. Л. Б. Чадамба. Тоожу «Аян-чорук» (главы на выбор).	1		
19	М. К. Өлчей-оол. Чечен чугаа «Хөөрээрниң чугаалары».	1		
20	О. К. Саган-оол. Чечен чугаа «Эжишкилер» (эпизодтарын шилип алыр).	1		
21	О. О. Сувакпит. Чечен чугаа «Аът чарыжы». 5.	1		

22	М. С. Эргеп. Тоожу «Өдүгөндө чайлаг» (шилиттинген эгелер). -Ш. М. Суван. Тоожу «Кара-Баштыг» (үзүндү). Литература теориясы: пейзаж	1		
23	Тыва чогаалчыларның шүлүк чогаалы. -Р. Д. Лудуп. Шүлүк «Таваар, маажым бадып келгеш»	1		
24	Хуулгаазынар делегейи. Тыва чогаалчыларның проза чогаалы. Ш. М. Суван. Тоожу «Хүн-Херелден аалчылар» (шилиттинген эгелер).	1		
25	Н. Ш. Куулар. Тоожу «Танаа-Херелдин чуртунда» (шилиттинген эгелер).	1		
26	Э. Л. Донгак. Уругларга шии «Буянның амытаннар»	1		
27	Ыдыктар. Тыва чогаалчыларның шүлүк чогаалы. -С. Б. Пюрбю. Шүлүк «Ынак Тывам». -О. О. Сувакпит. Шүлүк «Россияга алдар». -А. Үержаа (А. У. Күжүгет). Шүлүк «Ие дылым»	1		
28	Тишелгениң сылдыстары. Тыва чогаалчыларның шүлүк чогаалы. -С. А. Сарыг-оол. Шүлүк «Маадыр Чүргүй-оол»	1		
29	Россия чоннарының литературазы Делегей литературазы. -Муса Джалиль. Шүлүк «Укчугаштар» (очул. М. А. Күжүгет)	1		
30	Дириг амытаннар делегейи. Тыва чогаалчыларның шүлүк чогаалы. -Ю. Ш. Кюнзегеш. Шүлүк «Эзимнерниң ыры»	1		
31	Тыва чогаалчыларның проза чогаалы. С. С. Сюрюн-оол. Чечен чугаа «Ус-кушкаш».	1		
32	М. А. Кужугет. Чечен чугаа «Азыранчып чорааш...» (шилиттинген эгелер). Төлевилел ажылы	1		
3	Россия чоннарының литературазы Делегей литературазы. -В. М. Санги. Чечен чугаа «Баштайгы олча»	1		
34	Катаптаашкын. Туннел кичээл.	1		

Темалыг планнаашкын

6 класс. 34 шак

№ п/п	Эгелер болгаш темаларның аттары	Шактарның саны		
		Шуп-ту	Хыналда ажыл	Класстан дашкаар номчулга
Кирилде				
	Литература – уран чүүлдүн хевири	1		
Эге 1 Аас чогаалы-чоннун эртинези				
1.1	Мифтер, тоолчургу чугаалар. “Ай, Хүн”, “Чеди-Хаан сылдыс”, “Үгер канчап дээрже үне бергенил?”	1		

1.2	“Кижн канчап эң-не күштүг амытан болганыл?”,”Күскениң чылга киргени”, “Үттүг-Хая дугайында тоолчургу чугаа”, “Хайыракан,”Теве-Адар”	1		
1.3	Төөгү чугаалар.”Амыр-Санаа дугайында төөгү чугаа”, “Кыры сөөгү”,”Хөөмейлээр Бүдүкпен”	1		
1.4	Класстан дашкаар номчулгаТоолчургу чугаалар.Н.Куулар “Дөрт тынныг Алдай-Чечен дугайында ыр”	1		1
1.5	Тыва улустуң ырлары.Ыр, кожамык дугайында билиг.”Кадарчы”,”Ала караан дешкен болза”,”Межегей”,”Самагалтай”,”Хандагайты”,”Очалаң-дан кедилерин”	1		
1.6	”,”Тооруктуг долгай тандым”,”Өдүгөн- Тайга”, “Чашпы-Хемим”,”Алды баштыг Кара-Дагны”,”Дөгээ-Баары” Кожамыктар.	1		
1.7	Алгыш-йөрээлдер	1		
1.8	Хам алгыштары.Ондар Шокар-Хамның тайга-сынны алганганы.Хамның чаштарны алганганы.Хамның Шагааны алганган алгыжы	1		
1.9	Авторлуг тоолдар. Сарыг-оол С.А “Агар-Сандан ыаш”.Гипербола болгаш литота.	1		
1.1	Россия чоннарының литературазы “Гримм алышкылар”,”Ак чылан”	1		
1.1	Поэзия Козлова С.В “Аыттыг шеригжи кыс”	1	1	
Эгеде ниитизи-биле		11		
Эге 2 Ойнай-сылдай сойгалажыр				
2.1	Поэзия К-Э.Кудажы “Маргылдаа”	1		
2.2	Сүрүң-оол С.С “Аыт биле оор”	1		
2.3	Россия чоннарының литературазы. Крылов И.А “Шиижек биле Көге-Буга”.Басня дугайында билиг	1	1	
Эгеде ниитизи-биле:		3		
Эге 3 Элээдилер делегейи				
3.1	Проза Тока С.К “Мерген”, “Тас-Баштыг””Шаагай”, “База кыш”	2		
3.2	Сарыг-оол С.А “Ол-ла Маскажык”	1		
3.3	Сувакпит О.Ө “ Буянның сергези”	1		
3.4	Дуюнгар М.М “Хлеб”	1		
3.5	Россия чоннарының литературазы Неверов А.В Аыштыг-чемниг Ташкент хоорай”	1		
3.6	Суваң Ш.М “Кижн-Бүрүс”.	2	1	
Эгеде ниитизи-биле -		8 ш		
Эге 4 ыт-шынчы өңнүк				
4.1	Проза. Ойдан-оол Х.М “Эзир”(тоожудан үзүндүлөр)	2		
4.2	Суваң Ш.М “Азыранды”. Проза болгаш шүлүк чогаалының ылгавырлыг талалары	1		

Эгедэ ниитизи-биле		3		
Эге 5 Төрээн чуртум делгемнери				
5.1	С.А.Сарыг-оол “Күс” .Доржу М.Б “Экии,Тыва!”	1		
5.2	Класстан дашкаар номчулга Кенин-Лопсан М.Б “Авамның өө”.Пафос.	1		1
5.3	Россия чоннарының литературазы Оралбаев О “Тыва черге мөгейиг”	1		
5.4	Даржай А.А “Өггө йөрээл”	1		
5.5	Салчак М.Б “Амытаннар чылы”	1		
Эгедэ ниитизи-биле:		5 шак		
Эге 6 Көжеге-даа ажыттынды				
6.1	Драматургия .Көк-оол В.Ш “Чаргы”	1		
6.2	Танова Е.Т “Илбилиг согун”	2		
Эгедэ ниитизи-биле:		3		

Календарь-темалыг планнаашкын

6 класс. 34 шак

№ п/п	Кичээлдин темазы	Өөренир хүнү		
		Шупту	План езугаар	Херек кырында
1	Литература –уран чүүлдүн хевири	1		
2	Мифтер, тоолчургу чугаалар. “Ай,Хүн”, “Чеди-Хаан сылдыс”, “ Үгер канчап дээрже үне бергенил?”	1		
3	“Кижиге канчап эң-не күштүг амытан болганыл?”,”Күскениң чылга киргени”, “Үттүг-Хая дугайында тоолчургу чугаа”,” “Хайыракан,”Теве-Адар”	1		
4	Төөгү чугаалар.”Амыр-Санаа дугайында төөгү чугаа”, “Кыры сөөгү”,”Хөөмейлээр Бүдүкпен”	1		
5	Класстан дашкаар номчулгаТоолчургу чугаалар.Н.Куулар “ Дөрт тынныг Алдай-Чечен дугайында ыр”	1		
6	Тыва улустун ырлары.Ыр, кожамык дугайында билиг.”Кадарчы”,”Ала караан дешкен болза”,” Межегей”,”Самагалтай”,”Хандагайты”,”Очалаңдан кедилерин”	1		

7	”,”Тооруктуг долгай тандым”,”Өдүгөн- Тайга”, “Чашпы-Хемим”,”Алды баштыг Кара-Дагны”,”Дөгээ- Баары” Кожамыктар.	1		
8	Алгыш-йөрөөлдер	1		
9	Хам алгыштары.Ондар Шокар-Хамның тайга-сынны алганганы.Хамның чаштарны алганганы.Хамның Шагааны алганган алгыңы	1		
10	Авторлуг тоолдар. Сарыг-оол С.А “Агар-Сандан ыяш”.Гипербола болгаш литота.	1		
11	Россия чоннарының литературазы “Гримм алышкылар”,”Ак чылан”	1		
12	Поэзия Козлова С.В “Аьтыг шеригжи кыс”	1		
13	Поэзия К-Э.Кудажы “Маргылдаа”	1		
14	Сүрүң-оол С.С “Аьт биле оор”	1		
15	Россия чоннарының литературазы. Крылов И.А “Шиижек биле Көге-Буга”.Басня дугайында билиг	1		
16	Проза Тока С.К “Мерген”, “Тас-Баштыг”	1		
17	Тока С.К “Араттың сөзү””Шаагай”, “База кыш”	1		
18	Сарыг-оол С.А “Ол-ла Маскажык”	1		
19	Сувакпит О.Ө “ Буянның сергези”	1		
20	Дуюнгар М.М “Хлеб”	1		
21	Россия чоннарының литературазы Неверов А.В Аьштыг-чемниг Ташкент хоорай”	1		
22	Суваң Ш.М “Кижиге-Бүрүс”	1		
23	Суваң Ш.М “Кижиге-Бүрүс			
24	Проза. Ойдан-оол Х.М “Эзир”(тоождан үзүндүлөр)	1		
25	Проза.Ойдан-оол Х.М “Эзир”(тоождан үзүндүлөр)	1		
26	Суваң Ш.М “Азыранды”.Проза болгаш шүлүк чогаалдарының ылгалдары	1		
27	Сарыг-оол С.А “Күс”.Доржу М.Б “Экии,Тыва!”	1		
28	Класстан дашкаар номчулга Кенин-Лопсан М.Б “Авамның өө”.Пафос.	1		

29	Россия чоннарының литературазы Оралбаев О “Тыва черге мөгейи”	1		
30	Даржай А.А “Өгге йөрээл”	1		
31	Салчак М.Б “Амытаннар чылы”	1		
32	Драматургия .Көк-оол В.Ш “Чаргы”	1		
33	Танова Е.Т “Илбилиг согун”	1		
34	Танова Е.Т “Илбилиг согун”	1		

Темалыг планнаашкын

7 класс

№ п/п	Эгелер болгаш темаларның аттары	Шактарның саны		
		Всег о	Хыналда ажыл	Класстан дашкаар номчулга
Кирилде				
	Чогаал делегейинче аян-чоруктарның уламчызы	1		
		1		
Эге 1 Чеченнерниң сөңү				
1.1	Маадырлыг тоолдар. “Танаа-Херел”	1		
1.2	“Бокту-Кириш,Бора-Шээлей Маадырлыг тоолдар дугайында билиг”	1		
Эгеде ниитизи-биле		2		
Эге 2 Аас чогаалының салдары-биле				
2.1	Поэзия Серен-оол В.С “Каң-кыс”,”Хаанның хомудааны”	1		1
2.2	Проза Кенин-Лопсан М.Б “Хайыралыг Калчан-Шилги”	2		
2.3	Делегей чоннарының литературазы Дожоогийн Цэдэв “Улуг Гобиде өг”.Чогаалдың темазы болгаш идеязы	1		
2.4	Доржу М.Б”Аас чогаал”	1		
2.5	Тока С.К “Араттың сөзү”	2		
2.6	Сарыг-оол С.А “Аңгыр-оолдун тоожузу”	2	1	
Эгеде ниитизи-биле		9		
Эге 3 Россия чоннарының литературазы				

3.1	С.Р. Элляй “Экии, тыва чонум!”	1		
3.2	Хөвөңмей БД “Чүү болганыл?”	1		
Эгеде ниитизи-биле		2		
Эге 4 Оожургал чок сагыш-сеткил				
4.1	Сарыг-оол С.А. В “Соругга” Чечен чогаал дугайында билиг	1		
4.2	Сувакпит ОӨ “Ылар”	1		
4.3	Кудажы К-Э.К “Кызыл-Бөрттүг”	2	1	
4.4	Суваң Ш “Чээн оол”	1		
Эгеде ниитизи-биле		5		
Эге 5 Чечен чогаал делегейинде мөңгө темалар				
5.1	Пюрбю С.Б “Эргеппей дугайында тоожу”.Тоожу дугайында билиг	2		
5.2	Саган-оол О.К “Найырал”	1		
5.3	Кудажы К-Э.К “Сарыг-оолдуң плантациязы”.Композиция болгаш сюжет дугайында билиг	1		
5.4	Доржу М.Б “Дайынныг кино көргөш”	1		
5.5	Бадра И.И “Эргим Уля угбай”	1		
Эгеде ниитизи-биле -		6		
Эге 6 Поэтиктиг одуруглар				
6.1	Пюрбю С.Б.“Төрээн дылымга”	1		
6.2	Даржай А.А “Авамга”.Шүлүк дугайында билиг	1		
6.3	Күжүгет М.А “Бак сагыш башка халдаар”	1		
6.4	Лудуп Р. “Улаастайга”	1		
6.5	Бадра И.И “Ужудукчу Кидиспей”	1		
6.6	Сувакпит О.Ө “Сат Бүрзеккей дугайында баллада”	1		
6.7	Кудажы К-Э.К “Он бир”.Шии чогаалының дугайында билиг”	2	1	
6.8	Класстан дашкаар номчулга Даржай А.А “Ровнога төрүттүнген шүлүктөр”	1		1
Эгеде ниитизи-биле:		9		

Календарь-темалыг планнаашкын

7 класс

№	Кичээлдин темазы	Шактарнын саны	Өөренир хүнү	
		Ниитизи-биле	План аайы-биле	Херек кырында
1	Чогаал делегейинче аян-чоруктарнын уламчызы	1		
2	Маадырлык тоолдар. “Танаа-Херел”	1		
3	“Бокту-Кириш,Бора-Шээлей”.Маадырлык тоолдар дугайында билиг	1		
5	Серен-оол В.С “Каң-кыс”,”Хаанның хомудааны”	1		
6	Проза Кенин-Лопсан М.Б “Хайыралыг Калчан-Шилги”	1		
7	Кенин-Лопсан М.Б “Хайыралыг Калчан-Шилги”			
7	Россия чоннарынын литературазы Дожоогийн Цэдэв “Улуг Гобиде өг”.Чогаалдын темазы болгаш идеязы	1		
8	Доржу М.Б ”Аас чогаал”	1		
9	Тока С.К “Араттын сөзү”	1		
10	Тока С.К “Араттын сөзү”	1		
11	Сарыг-оол С.А “Аңгыр-оолдун тоожузу”	1		
12	Сарыг-оол С.А “Аңгыр-оолдун тоожузу”	1		
13	С.Р.Элляй “Экии, тыва чонум!”	1		
14	Хөвөңмей Б.Д “Чүү болганыл?”	1		
15	Сарыг-оол С.А “Соругга” .Чечен чогаал дугайында билиг.	1		
16	Сувакпит О.Ө “ Былар”	1		
17	Кудажы К-Э.К “Кызыл-Бөрттүг””	1		
18	Кудажы К-Э.К “Кызыл-Бөрттүг””			
19	Суваң Ш. “Чээн оол”	1		
20	Пюрбю С.Б “Эргеппей дугайында тоожу”	1		
21	Пюрбю С.Б “Эргеппей дугайында тоожу”Тоожу дугайында билиг			
22	Саган-оол О.К “Найырал”			
23	Кудажы К-Э.К “Сарыг-оолдун плантациязы”.Композиция болгаш сюжет дугайында	1		

	билиг			
24	Доржу М.Б “Дайынныг кино көргөш”	1		
25	Бадра И.И “Эргим Уля угбай”	1		
26	Пюрбю С.Б “Төрээн дылымга”	1		
27	Дарнай А.А.“Авамга” Шүлүк дугайында билиг	1		
28	Күжүгет М.А “Бак сагыш башка халдаар”	1		
29	Лудуп Р. “Улаастайга”	1		
30	Бадра И.И “Ужудукчу Кидиспей”	1		
31	Сувакпит О.Ө “Сат Бүрзеккей дугайында баллада”	1		
32	Кудажы К-Э.К “Он бир”	1		
33	Кудажы К-Э.К “Он бир” Шии чогаалының дугайында билиг	1		
34	Класстан дашкаар номчулга Даржай А.А “Ровнога төрүттүнген шүлүктөр”	1		

Темалыг планнаашкын

8 класс.68 шак

№	Темазы	Шактар хуваалдазы
1	Чогаал дугайында сөс	1
2	Поэзия.	18
3	Проза	31
4	Россия чоннарының литературазы. Делегей литературазы	3
5	Класстан дашкаар номчулга	7
6	Чогаал теориязы	6
7	СТМ (сагынгырлар, тывынгырлар маргылдаазы	1
		68

Календарь-темалыг планнаашкын

8 класс 68 шак.

№	Программа езугаар өөредир материалдарның темалары	Шагы	Эрттирер айы хүнү
---	---	------	-------------------

			План езугааар	Херек кырында
1	Чогаал дугайында сөс	1		
2	Поэзия. Сарыг-оол С. А. «Улуг-Хемим»	1		
3	Сарыг-оол С. А. «Улуг-Хемим»	1		
4	Сарыг-оол С. А. «Улуг-Хемим»	1		
5	Чогаал теориязы. Шулуглел дугайында билиг	1		
6	Кюнзегеш Ю. Ш. «Дыт»			
7	Чогаадыг «Дыт – ажыктыг ыяш»	1		
8	Ю. Кюнзегеш. Чогаадыкчы ажылы	1		
9	Кюнзегеш Ю.Ш. «Чөөн чүктүң кижизи мен»	1		
10	Проза. Доржу М. Б. «Даг эзири»	1		
11	Поэзия. Сүрүң-оол С. С. «Ырла, Хемчик»	1		
12	КДН Ш.Суван «Туматтар»	1		
13	Кенин-Лопсан М.Б. «Хүттүң ужары»	1		
14	Кудажы К-Э. К. Чечен чугаа «Таңды кежи»	1		
15	Кудажы К-Э. К. «Таңды кежи»	1		
16	Кудажы К-Э. К. «Таңды кежи»	1		
17	Кудажы К-Э. К. «Таңды кежи». Чогаалда улустун аас-чогаалынын хевирлери	1		
18	Байсалова З. С. Чечен чугаа «Тайга ээзи»	1		
19	Байсалова З. С. Чечен чугаа «Тайга ээзи»	1		
20	Поэзия. Намзырай З. А. «Дуруялыг-Шөл»	1		
21	Проза. Кудажы К-Э. К. «Тараа»	1		
22	Кудажы К-Э. К. «Тараа»	1		
23	Чогаадыг «Тараа – амыдыралдын дозу»	1		
Россия чоннарының литературазы. Делегей литературазы				
24	Неверов А. С. «Аыштыг-чемниг Ташкент хоорай» (6-гы класстан уланчызы)	1		
25	Поэзия. А. Үержаа «Ажыл»	1		
26	«Куш-ажыл кижини каастаар» деп толевилел бижиир	1		
Класстан дашкаар номчулга				
27	Кудажы К-Э. К. «Кымыскаяктар»			
Драматургия				
28	Көк-оол В. Ш. «Самбажык»	1		

29	Көк-оол В. Ш. «Самбажык»	1		
30	Көк-оол В. Ш. «Самбажык»	1		
31	Көк-оол В. Ш. «Самбажык»	1		
32	Чогаадыг «Самбажыктын омур-хевирин»	1		
33	Сарыг-оол С.А. «Чечен биле Белекмаа»	1		
34	Сарыг-оол С.А. «Чечен биле Белекмаа»	1		
35	Чогаал теориязы. Шии дугайында билиг	1		
Россия чоннарынын литературазы. Делегей литературазы				
36	Шиллер Ф. И. «Кара сагыш болгаш ынакшыл»	1		
37	Поэзия. А.Үержаа «Үш чүс харлыг кырган кускуннун чагыы»	1		
38	ЧС «Тыва чаагай чанчылдарны сагып турарывыс»	1		
Класстан дашкаар номчулга				
39	Өлчей-оол М. К. «Төлевир»	1		
40	М.Эргеп «Бойдустун шаажылардары»	1		
41	Проза. М. Б. Ховалыг «Ыдыктаан тук»	1		
42	М. Б. Ховалыг «Ыдыктаан тук». Далай-Лама башкынын Тывага кээп чорааны	1		
43	Чогаал теориязы. Барымдаалыг чогаалдар	1		
Класстан дашкаар номчулга				
44	Дики Церинг «Мээң оглум Далайлама»	1		
45	Дики Церинг «Мээң оглум Далайлама»	1		
46	Поэзия. Сарыг-оол С.А. «Херээжен»	1		
47	Поэзия. Сарыг-оол С. А. «Авамның ынак оглу»	1		
Россия чоннарынын литературазы. Делегей литературазы				
48	Пушкин А.С. «Тураскаал»	1		
49	Проза. Танова Е.Т. «Иениң салым-хуузу» (тоожудан үзүндү)	1		
50	Танова Е.Т. «Иениң салым-хуузу» (тоожудан үзүндү)	1		
51	Танова Е.Т. «Иениң салым-хуузу» (тоожудан үзүндү)	1		
52	Поэзия. Даржай А.А. «Авамга чечээм» Боодал сонет	1		
53	Проза. Дуюнгар М. М. «Авамның тону»	1		
54	Чогаадыг. Ава дугайында	1		
55	Поэзия. Намзырай З. А. «Авам мени манап орап»	1		
Кижини болуру чажындан				
56	Проза. Куулар Ч.Ч. «Шораан»	1		

57	Куулар Ч.Ч. «Шораан»	1		
58	Куулар Ч.Ч. «Шораан»	1		
59	Куулар Ч.Ч. «Шораан»	1		
60	Чогаадыг «Шорааннын омур-хевири»	1		
61	Чамыян К. Д. «Ханы дазыл»	1		
62	Чамыян К. Д. «Ханы дазыл»	1		
63	Чамыян К. Д. «Ханы дазыл»	1		
64	Чогаадыг	1		
Класстан дашкаар номчулга				
65	Ооржак Л. Х. «Өңнүг кижиге»	1		
66	Поэзия. Ховалыг А. Х-О. «Үш үнө»	1		
Класстан дашкаар номчулга				
67	Гамзатов Р.Г. «Дыл»	1		
68	Катаптаашкын. Түңнел кичээл. Хыналда тест	1		

Темалыг планнаашкын

9 класс.68 шак.

№	Темалары	Шактар хуваалдазы
1	<i>Мөңгө даштың сарыны.</i> Эрте-бурунгу тураскаалдар.	6
2	Тыва чогаалчыларның шүлүк чогаалы.	3
3	<i>Танды, Саян ийи сынның аразынга.</i> Тыва чогаалчыларның проза чогаалы.	5
4	Тыва чогаалчыларның шүлүк чогаалы.	10
5	Тыва драматургия.	2
6	Россия чоннарының литературазы. Делегей литературазы.	2
7	<i>Дайын дээрге дарызыг чыт.</i> Тыва чогаалчыларның шүлүк чогаалы.	3

8	Тыва чогаалчыларның проза чогаалы.	7
9	<i>Тос-ла чүзүн малымайны.</i> Тыва чогаалчыларның шүлүк чогаалы.	7
10	<i>Аспас дизе, хая көрүн.</i> Тыва чогаалчыларның проза чогаалы.	10
11	Тыва чогаалчыларның шүлүк чогаалы.	9
12	Россия чоннарының литературазы. Делегей литературазы.	4
13	Ниитизи-биле	68

Календарь-темалыг планнаашкын

9 класс. 68 шак.

№	Тема урока (раздел)	Кол-во часов	Дата проведения по плану	
			Фактическия дата проведения	Эрттирер айы хуну
Программа езугаар өөредир материалдарның темалары		Шагы	План езугааар	Херек кырында
1	Мөңгө даштың сарыны. Эрте-бурунгу тураскаалдар. Тыва литератураның сайзырап келген оруктары.	1		
2	Тыва литератураның сайзырап келген оруктары	1		
3	Бурунгу бижимел тураскаалдар «Күлтегин», «Күлтегинге тураскааткан биче бижик» (лит.очулга. Ю. Ш. Кюнзегеш, А. А. Даржай)	1		
4	Бурунгу бижимел тураскаалдар «Күлтегин», «Күлтегинге тураскааткан биче бижик» (лит.очулга. Ю. Ш. Кюнзегеш, А. А. Даржай)	1		
5	«Означенное суурдан тывылган тураскаал» (очулга Ю. Ш. Кюнзегеш)	1		
6	«Означенное суурдан тывылган тураскаал» (очулга Ю. Ш. Кюнзегеш)	1		
7	Тыва чогаалчыларның шүлүк чогаалы. Ю. Ш. Кюнзегеш. Баллады «Көк-Эл», «Багырның хылыжы».	1		
8	А. А. Даржай. Шүлүк «Бурунгунуң изи-биле»	1		
9	И. Б. Иргит. Шүлүк «Көжээ дажы»	1		
10	Танды, Саян ийи сынның аразынга. Тыва чогаалчыларның проза чогаалы. С. К. Тока. Очерк «Каргыга чорааным»	1		
11	С. К. Тока. Очерк «Каргыга чорааным»	1		

12	Н. Ш. Куулар. Тоожу «Аңнаашкын соонда болчаг» (шилиттингге нэгелер).	1		
13	Н. Ш. Куулар. Тоожу «Аңнаашкын соонда болчаг» (шилиттингге нэгелер).	1		
14	Теория литературы: очерк дугайында билиг	1		
15	Тыва чогаалчыларның шүлүк чогаалы. С. А. Сарыг-оол. Поэма «Саны-Мөге» (шилиттинген эгелер).	1		
16	С. А. Сарыг-оол. Поэма «Саны-Мөге» (шилиттинген эгелер).	1		
17	М. Ы. Идам-Сюрюн. Баллада «Союспаң	1		
18	М. Ы. Идам-Сюрюн. Баллада «Союспаң	1		
19	С. Б. Пюрбю. Шүлүглел «Чечек	1		
20	С. Б. Пюрбю. Шүлүглел «Чечек	1		
21	Шүлүк «Кара-Суг», «Хайыракан»	1		
22	З. А. Намзырай. Шүлүк «Аякхээлиг Тыва чуртум» («Узорчатая моя Тува»).	1		
23	Теория литературы: баллада, лиро-эпический жанр	1		
24	Чогаадыг	1		
25	Тыва драматургия. В. Ш. Көк-оол. Трагедия «Хайыраан бот».	1		
26	Теория литературы: трагедия	1		
27	Россия чоннарының литературазы. Делегей литературазы. В. Шекспир. Шии «Ромео биле Джульетта» (очул.С. Б. Пюрбю) (шилиттинген эгелер).	1		
28	С. А. Сарыг-оол. Поэма «Саны-Мөге» (шилиттинген эгелер).	1		
29	Дайын дээрге дарызыг чыт. Тыва чогаалчыларныңшүлүк чогаалы. С. Б. Пюрбю. Шүлүк «Тулчушкунче»	1		
30	Баллада «Кызыл кош»	1		
31	Чогаадыг	1		
32	Тыва чогаалчыларның проза чогаалы. С. А. Сарыг-оол. Тоожу «Белек».	1		
33	С. А. Сарыг-оол. Тоожу «Белек».	1		
34	С. А. Сарыг-оол. Тоожу «Белек».	1		
35	О. К.Саган-оол. Очерк «Арат чоннуң мурнундан» (шилиттинген эгелер)	1		
36	О. К.Саган-оол. Очерк «Арат чоннуң мурнундан» (шилиттинген эгелер)	1		
37	О. К.Саган-оол. Очерк «Арат чоннуң мурнундан» (шилиттинген эгелер)	1		
38	Чогаадыг	1		
39	Тос-ла чүзүн малымайны. Тыва чогаалчыларныңшүлүк чогаалы. В. Л. Эренчин. Шүлүк «Дөнен-Шилгим».	1		
40	В. Л. Эренчин. «Кадарчы уруг».	1		

41	В. С. Серен-оол. Шүлүк «Өгже чалалга»	1		
42	Тыва чогаалчыларның проза чогаалы. Е. Т. Танова. Тоожу «Кара-Бай» (шилиттинген эгелер)	1		
43	Е. Т. Танова. Тоожу «Кара-Бай» (шилиттинген эгелер)	1		
44	Е. Т. Танова. Тоожу «Кара-Бай» (шилиттинген эгелер)	1		
45	Е. Т. Танова. Тоожу «Кара-Бай» (шилиттинген эгелер)	1		
46	Аспас дизе, хая көрүн. Тыва чогаалчыларның проза чогаалы. А. А. Даржай. Тоожу «Оңгар» (шилиттинген эгелер) Ф. Ш. Сегленмей. Тоожу «Тын дээш демисел» (шилиттинген эгелер)	1		
47	А. А. Даржай. Тоожу «Оңгар» (шилиттинген эгелер)	1		
48	А. А. Даржай. Тоожу «Оңгар» (шилиттинген эгелер)	1		
49	Чечен чугаа «Он рубль».	1		
50	Чечен чугаа «Он рубль».	1		
51	Чечен чугаа «Он рубль».	1		
52	Ф. Ш. Сегленмей. Тоожу «Тын дээш демисел» (шилиттинген эгелер)	1		
53	Ф. Ш. Сегленмей. Тоожу «Тын дээш демисел» (шилиттинген эгелер)	1		
54	Ф. Ш. Сегленмей. Тоожу «Тын дээш демисел» (шилиттинген эгелер)	1		
55	Чогаадыг	1		
56	Тыва чогаалчыларның шүлүк чогаалы. М. К. Өлчей-оол. Шүлүк «Үш чүве кара», «Үш чүве дошкун», «Үш чүве дудуу».	1		
57	М. К. Өлчей-оол. Шүлүк «Үш чүве кара», «Үш чүве дошкун», «Үш чүве дудуу».	1		
58	М. К. Өлчей-оол. Шүлүк «Үш чүве кара», «Үш чүве дошкун», «Үш чүве дудуу».	1		
59	М. К. Өлчей-оол. Шүлүк «Үш чүве кара», «Үш чүве дошкун», «Үш чүве дудуу».	1		
60	Э. Б. Мижит. Шүлүглел «Сүбедей» (шилиттинген эгелер)	1		
61	Э. Б. Мижит. Шүлүглел «Сүбедей» (шилиттинген эгелер)	1		
62	Э. Б. Мижит. Шүлүглел «Сүбедей» (шилиттинген эгелер)	1		
63	А. А. Даржай. Шүлүк «Тыва дылым»	1		
64	А. А. Даржай. Шүлүк «Тыва дылым»	1		
65	А. А. Даржай. Шүлүк «Тыва дылым»	1		

66	Россия чоннарының литературазы. Делегей литературазы. В. Г. Распутин. Тоожу «Дириг чорааш черле утпа» (очул.А. К. Калзан) (шилиттинген эгелер)	1		
67	В. Г. Распутин. Тоожу «Дириг чорааш черле утпа» (очул. А. К. Калзан) (шилиттинген эгелер)(1		
68	Катаптаашкын. Туннел кичээл	1		

